

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2013/02 szám

Tartalom

Villám

- [A hegyi beszéd miatt](#)
- [Ballai László: Zsidó írók jegyzéke](#)

Emlékezet

- [Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben I. rész](#)
- [Száz éve írták](#)
- [Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig](#)
- [Trianon egy angol szemével](#)
- [Bálint György: Diogenész a hordóból](#)
- [Nyolc éve írták](#)

Déliab

- [Radnóti Miklós: Ötödik ecloga](#)
- [Ady Endre: Farsangi dal](#)
- [Ady Endre: Lótusz](#)
- [Ady Endre: Farsang a Duna-tájon](#)
- [Petőfi Sándor: Úti levelek Kerényi Frigyeshez IV. \(befejezés\)](#)
- [Hunyady Sándor: Hadak útja](#)
- [Krúdy Gyula: Varjúleves](#)
- [Szabó Lőrinc: Egy császár temetésekor](#)
- [Szabó Lőrinc: Harminc ezüst](#)
- [Dull Ernő: Ki ha nem](#)
- [Dull Ernő: A náci rend](#)

Húrok

- [Ballai László: A bolygó hollandi](#)
 - [Ballai László: A karmeliták párbeszédei](#)
-

Villám

A hegyi beszéd miatt

„Hapgood, amikor megörökölte a családja jól menő indianapolisi konzervgyárát, átadta a munkásainak. Azok pedig tönkretették.

Indianapolisban ismerkedtünk meg a II. világháború után. Ekkor a szakszervezeti szövetség egyik tisztviselője volt. Valami vita folyt egy sztrájkkorszak körül, és ő tanúskodott a bíróságon. A bíró egyszer csak félbeszakítja a tárgyalást, és megkérdezi tőle: „Mr. Hapgood, itt van ön a harvardi diplomájával. Mondja, az ön lehetőségeivel miért választja ezt az életet?” Hapgood így válaszolt a bírónak: „Nos, uram, talán a hegyi beszéd miatt.”

Kurt Vonnegut *A hazátlan ember*

Ballai László: Zsidó írók jegyzéke

Bálint György írásait kerestem az interneten – de hiába –, amikor döbbenet figyeltem fel egy a neve mögött feljövő szócikkre: *Zsidó írók jegyzéke*. A honlap az angelfire.com cím alatt jön fel, írásra buzdítja a fiatal „magyar” írókat, és még megjelenési lehetőséget is felkínál a számukra.

Alig három hónappal ezelőtt történt meg az az egész nemzetünkre nézve végtelenül szégyenletes eset, hogy a magyar parlamentben egy neonáci képviselő felszólalásában nem kevesebbet engedett meg magának, minthogy egy lista elkészítését követelje azokról a Magyarországon élő, de különösen a parlamentben és a kormányban tevékenykedő zsidókról, akik – úgymond – „bizonyos nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek”.

Az újfasiszta képviselő kívánsága tehát akadémikusnak nevezhető, mert bűntársai már régóta készítik a szakmákra, művészeti ágakra lebontott listákat – így a zsidó írók jegyzékét –, hogy azok „kellő időben” kéznél legyenek.

És ezért itt és most követelem, hogy engem is vegyenek fel a zsidó írók listájára. Nem azért, mert zsidó származású volnék, és még csak azért sem, mert kevésbé volnék „fajtiszta” magyar, mint egy Novák, egy Sneider vagy egy Volner. És minden magyar íróat arra kérek, hogy vetesse fel magát erre a listára. Mert amíg bárkik is fajra, nemre vagy vallásra való tekintettel próbálják megszűrni az irodalmat, addig éppen azt sértik meg és veszélyeztetik a legdurvábban, ami a művészet igazi kritériuma: az esztétikai minőséget, az alkotói szabadságot és a humanitást.

Emlékezet

Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben I. rész

Bevezető

Bem

Bem külső alakja éppen nem tekintélyes. Termete aránylagosan kicsiny, gyöngye, arca lengyeles, tojásdad orra kicsiny s felduzzadt, arca egyik felén sebhely látszott; szája és homloka rendes, haja ősz, kissé ritka, rendszeren botot tartott kezében, melyre támaszkodott, ha csontsebeiktől borított jobb lábát tovább vonszolta, végül tipegése, mely ez állapot következménye: mindez s hozzá gondolva még a lehető legegyszerűbb honvédatillát, Bem képét nyújtja, amint Szilágysomlyóban először vizsgálta az erdélyi magyar sereg tisztikarát. Ez alakban bizony senki sem kereste volna azon hőst, ki katonáit később egyik győzelemről a másikra vezette s oly lángeszű hadviselést követett. Sőt még Kossuthnak egy proklamációjára volt szükség, hogy a sereg bizalmat érezzen Ostrołęka megpróbált hőse iránt.

De ha Bem keresztülható tüzes szemét, melyben egyedül nyilvánul a lángész isteni szikrája, katonáin jártatta s érthető, noha lengyel hangnyomatú német nyelven kijelentette akaratát; ha azt mondta: „Uraim, föltétlen engedelmességet kívánok önöktől; aki nem engedelmeskedik, azt agyonlövötem. Én tudok jutalmazni, de tudok büntetni is. Elmehetnek!” Ekkor mindnyájan bámulva álltak meg a kis ember előtt, mert érezték, hogy megpróbált katonával van dolguk, ki nem érti a tréfát. Igen növelte a katonák tiszteletét vezérük iránt a tisztek a befolyása s Bem első hadparancsolatai és rendeletei. E tisztelet még inkább növekedett, midőn látták az óriási fáradhatlan munkásságot, melyet a kis ember kifejtett – s Bem sajátosságai tetszeni kezdettek embereinek. Ezekhez tartozott például, hogy törzstisztjei számára saját konyhát tartott, de ő csak magában, saját szobájában evett, s hogy maga egyszerű ruhával s fegyverrel bírt, de környezőit szerette fényben és pompában látni. Csak egyszer – midőn az országgyűlés küldöttsége a gyémánt érdemrendet nyújtotta át neki – ebédelt Szászsebesen tisztjeivel együtt, s ezek nem is felejtették el ama napot. Ez az elismerés jele volt, melyet serege, derék fiai irányában tanúsított. Különösen tetszett katonáinak, hogy magános ebédjénél, amikor csak lehetett, champagne-it ivott. A katonák megszerették a különös embert, s midőn szélvészént rohant Nagybányáról Dés felé, s mindent eltörpítve maga előtt villámgyorsasággal vette be Kolozsvárt, hol testvérkarok fogadására számított a sereg, ekkor véglegesen megnyerte katonáinak bizalmát s szeretetét. Testtel-lélekkel csüggöttek rajta, amit mondott, szentírás volt, s bűn leendett csak pillanatig is kételkedni benne.

Szolgálatban vasszigort követett, s minden katonai vétséget igen keményen fenyített meg; katonáitól legtúlzottabb erőmegfeszítést, bátorságot s feláldozást igényelt, de ő maga a legjobb példával járt elől, 30-40 honvéddel együtt a legnyomorultabb viskóban is meghált, csak két óráig pihent, s mikor a többiek még aludtak, ő a mappát tanulmányozta: mindig mindenkiért javában virrasztott, személyesen olvasta a különféle tudósításokat, maga írta rendeleteit, s csak a közönséges dolgokat, a jelentéktelent végeztette írnokjával. Bem igényei katonái irányában szigorúak, sokszor túlzottak valának, de jutalmazásai is nagyok, váratlanok, pazarok valának. Minden erőltetett menet után, melyet siker követett, minden ütközet után, melynek nehezen szerzett győzelem volt a vége, csakúgy hullottak az előléptetések, zsold-és díjfelemelések. De azért bármit kívánt is Bem, minden megtörtént, s ha Bem a poklot akarta volna ostromolni, a katonák örömmel követték volna a pokolba is, mert tudták, hogy ez csak javára lehet az ügynek; tudták, hogy Bem itt is, mint mindenütt roham alkalmával első leend a sorban, s utolsó, ha hátrálásra kerül a dolog. Bem sohasem tartott hadi tanácsot, s ez eljárás azon előnnyel járt, hogy tervei soha sem árultattak el, mivel senki sem ismerte azokat. Csak nagy néha, rossz körülmények között kérdé meg egyik előkelő tisztjét, ki a hadi térségek, az ország viszonyait, a különféle néptörzsek szokásait, erkölcsait ismerte.

Ezen elszigetelés a vezér legjobb tulajdona, mert más eszméssel való összeütközéstől menti meg, s lehetővé teszi, hogy terveit magányában szabadon s önállóan kifejtse, erkölcsi erejét gyöngítetlenül megóvja, még akkor is, ha körülte mindenki retteg; megóvja az árulástól, mi a háborúban oly gyakran történik, s a csalódás lehetetlenségének dicskörüvel veszi körül, mely képes bizalmat, vak

engedelmességet s ezzel együtt nagy eredményeket is előidézni. Csakhogy az oly vezérnek, aki elszigeteli magát, feladata teljes ismeretével kell bírni, s az ügy őszinte képviselőjének kell lenni.

Bem nemcsak nagy katona, de nagy ember is volt. Nemes, nagylelkű, emberséges s jóltevő vala. Aki látta, mint siratta Bem Szebennél Mikes Kelemen ezredesének s Téreynek, hadsegédének halálát; aki tapasztalta azon gyöngéd gondot, mellyel az ugyanott megsebesült Meszéna s mások iránt viseltetett; ki könnyezni látta, midőn a halottaktól fedett piski csatatéren keresztül lovagolt; aki látta, mint aggódott Bem a sáncmunkáknál való őrködésre kiküldött tiszt késedelmezése miatt, mint rettegett az elküldött hadsegédek s gyorslovasokért, s mily örömmel fogadta őket, ha szerencsésen visszaérkeztek, az Bemben a nemes lelkű, jószívú embert is szerette. Aki látta politikai munkálkodását Erdélyben, a százok, az oláhok s a legyőzött császáriak iránti bánásmódját, nem kell-e bámulnia a magasztos szabadságharcos nagylelkűségét s emberségét? Bem rendesen komoly, hideg, parancsaiban rövid, egyszavú volt, s a mit kimondott, azt meg is tartotta. Két huszár altiszt a marosvásárhelyi úton nem engedelmeskedett tisztjének. Bem hadi tanács elé állította, s ez golyó általi halálra ítélte őket. Bem helybenhagyta az ítéletet, s ott helyben meg is hagyta a végrehajtást.

A katonai szokás szerint két társuk kegyelemért esdekelt az elítéltek számára. „Nincs kegyelem!” – felelt Bem. Erre ugyanazon századból két tiszt kért számukra kegyelmet, azt mondván, hogy az elítéltek különben jeles katonák, s csak a tiszt bánásmódja kényszerítette őket engedetlenségre. Bem tisztjeire nézett, s csak miután Kis Sándor, a bátrak legbátrabbika könyörgött értök, csak akkor oldotta fel őket a kimondott végrehajtás alól. Amint mondtam, Bem szigorú volt, de soha, talán egy esetet kivéve, midőn egy tovább menni nem akaró altisztet lelövetett, soha nem volt kegyetlen. Bem mindig meg tudta válogatni a példás büntetések idejét és helyét. Ez a rendezetlen csapatokat jól szervezett hadsereggé tette, s jó katonai érzelmet öntött beléjük. Ugyanily túlzó volt a megjutalmazással is. Rendesen csatatéren léptette elő tisztjeit. Innen volt azoknak vak engedelmessége s rajongó szeretete Bem irányában, határtalan bizalmuk az ősz vezér iránt. Bem ruházkodás s életmódban egyszerű volt. Soha sem nézte a maga hasznát, hanem minden pénzét a katonáknak vagy a szegény „forspontos” (előfogatot, azaz kocsilovat biztosító – a szerk.) parasztnak ajándékozta. Minden kárt, minden küldeményt készpénzzel fizetett, míg volt a pénztárban. Ruházatáról segédei gondoskodtak, s gyermekiesen tudott örülni, ha új nadrágot, vagy atillát hoztak neki. Az egész erdélyi háború alatt csak egy köpenyt, ama híres nagy köpönyeget viselte, melyen legalább is vagy 8–10 golyó hagyott nyomot, s csak Erdély elfoglalása után vett magára új tábornoki ruhát. Azonban szerette, ha tisztjei csinosan jártak. Törzstisztjei saját ruházattal bírtak, s lehetőleg megkímélte őket az apróbb fáradozásoktól, hogy annál több időt nyerjenek tanulmányaikra. De viszont megkívánta tőlük, hogy győzzék le az ellenséges zászlóaljokat vagy századokat, és foglalják el azok ágyúit – s ilyenkor ritkán csalódott bennük. Bem kerülte a „civiléket”, s mit sem szeretett kevésbé, mintha kormánybiztosokkal kellett tanácskoznia vagy küldöttségeket fogadnia. Kossuthot szerette, s szolgálati ügyekben is csak róla akart tudni, amit a hadügyminiszter zokon is vett. Csak akkor békült ki vele, midőn egyszer Kossuth megtagadta a pénzt az erdélyi sereg számára, a hadügyminisztérium pedig elküldte azt – Bem ekkor Mészárosot becsületes embernek mondta.

Bem kistermetű, de vasszervezetű férfi volt, kit sem Lengyelország hómezői, sem Algír homokos sivatagjai nem tudtak megtörni; erélyessége legyőzött minden fájdalmat. Így három nem gyógyuló sebének minden nap be szokta kötöztetni, s fájdalom nélkül lovagolt serege közt. Elvesztvén egyik ujját, felkötötte karját, s megint fölemeltette magát a lóra, honnan le sem szállt, míg csak a csatának vége nem szakadt. Menetközben kocsiiban tartott az előőrssel.

A nők iránt egészen ama udvarias francia volt, mivé természete, származása s nevelése tették. Hölgyek bármit is kérhettek tőle, megadta nekik, ha csak az állam érdekei félig-meddig megengedték neki. De azért a női társaságot nemigen kereste, s nem is érezte magát jól, ha nő, akár a legszeretettreméltóbb nő volt is a házában. A hölgyek ellenben igen érdeklődtek az ősz vezér iránt, s többféle ajándékokkal tisztelték meg, amelyeket Bem udvariasan fogadott el, de azonnal tovasietett, hogy feszült helyzetéből kiszabaduljon.

A háború alatt Bem igen megszerette a székelyeket. Ezek, kik különben is a halál megvetése s személyes vitézségök által felülmúlták a többi katonákat, éppen Bemhez illettek, s ha valami nehéz sáncot kellett bevenni vagy egy pár jól védett ágyút elfoglalni, mosolyogva monda Bem: „Óh, a székelyek, az én fiatal székelyeim majd elvégzik.” S valóban, a sáncot bevették, az ágyúkat elfoglalták. Bemnek csak azt kellett mondania: „Előre fiaim!” s a székelyek ezen kiáltással: „Eljen Bem apó!” vakon rohantak az ellenség, s mint a szélvész, halált osztottak mindenfelé.

A következő két adoma meg fogja mutatni, hogyan szokott Bem bánni a székelyekkel. A vaiszlovai ütközetben két székely meghódított két vaságyút, miután az ellenség Bem ágyúit elől hátrálva csak néhány embert hagyott ott őrizetül. Bem a székelyek vállait veregetve, mindegyiküknek 100 pengő forintot ajándékozott. A katonák megesküdték, hogy ezentúl csak az ágyúk ellen fognak indulni. S meg is tartották szavukat. Szászkonél éjjel állomásoztak. Az eső hullott, s kioltotta az állomásozók tüzeit, csak Bem kocsijában égett a lámpa. Bem köpenyébe burkolva, gondolkodva ült a kocsiban. Egyszerre odajön egy székely, s tisztogatni kezdte fegyverét. Ez megtetszett Bemnek, s a székelynek 5 pfrt. adott. Ez elmegy; egy másik székely is odajön, babrálni kezd a fegyveren s mindig Bemre néz. „De én nem láttam – monda Bem –, mert különben ki kellett volna ürítenem a hadi pénztárt.”

Azt szokta mondani Bem: „A magyarok vitéz, derék, bátor emberek, elhatározott katonák, de az írás már nem az ő dolguk. Inkább 15 mérföldnyi útra mennek, semhogy egy szót írnanak.” Nagyon szerette őket, csak a huszárokra haragudott, hogy miért nem foglalnak el minden ütközetben legalább is egy pár sor ágyút. A lovasságtól általában lehetetlent kívánt, s keresztül kasul járásaival igen lankasztotta őket. Azt hitte, a lovasokat könnyebben lehet pótolni, de ebben csalódott, s e csalódás árát meg is fizette az oroszok elleni háborúban.

A lengyeleket ellenben sehoggy sem szerette, s szervezett ugyan lengyel lándzsásokat s gyalogságot, de csak ritkán alkalmazta őket. Nem szerette örökkön tartó pörlekedéseiket.

A legyőzött ellenség iránt különösen emberséges és nagylelkű volt Bem. A megsebesülteket úgy ápoltatta, mint saját katonáit, ruhát s zsoldot adott nekik. A tisztek becsületszóra szabadon jártak keltek, amerre nekik tetszett. S mindezt minden dicsekvés nélkül tette, mintha csak így s nem másképpen kellene tennie. Bem emberséges bánásmódja még a szászokat s oláhokat is lefegyverezte, s ezek, legalább is a falusiak, szerették s tisztelték Bem vezért.

Így volt Bem egyszerű, magasztos és nagyszerű. Lángesze megnyilvánult mindenben, amit tett, s neve örökké élni fog a szabadság és jog bajnokainak első soraiban!

Kiss Sándor ezredes

Kiss Sándor, eredetileg kapitány a székely huszárok ezredében, utóbb ezredes és dandárnok Bem hadseregében, a magyar érdemrenddel lón feldíszítve, élte delében állott s egyike volt a legnyalkább huszártiszteknek. Alacsony, zömök természetű lévén, már teste ilyszerű arányosságánál fogva huszárnak termelt, és aki látta őt, elmésségtől szikrázó szemével, hetykén pödrött bajszával, tüzes, csinos huszárgúnyájában, mindig daliásan kicsípve: annak szinte jól esett, hogy ilyen derék katonaemberen legeltethette szemét. Hát még, aki megpillantotta egy huszárosztály élén, midőn oly hetykén és délcegen ülte meg tomboló paripáját; aki megfigyelhette szemének tüzes villanását s a várakozás szülte türelmetlenségét, mely egész testén végig rángott, midőn pezsgő, tetszomjas vére, az ész hideg számításától egy percenetre visszatartva, aztán annál viharosban, szélvészékként sarkalta neki az ellenségnek, mindenütt a legbátrabbak élén: aki ekkor láthatta, annak okvetlenül csodálat- és szeretetre kelle gerjedni az ifjú hős iránt. Akinek aztán alkalma lehetett hallgatni őt a haditanácsban, mily világosan, mily mély belátással tudta felfogni s előtüntetni a dolgok állását, mily talpraesetten, mily bő ismerettel értett hadászati s harcászati tervek szerkesztéséhez, és mily alapos számítással tudta az esélyeket egybefűzni s mérlegelni; végül, aki jelen lehetett Brassóban a polgárok gyűlésén, s hallhatta, hogy mint értett hozzá, a mély bölcsészeti búvárlat gyümölcseit az alsóbb rétegekből odavetődött, műveletlen, népnek szája ízéhez simítani, s mily élesen metsző gúnnyal tudta a reakciót s pártfeleit ostorozni, és mennyire bírta a tömeget nézetei iránt lelkesíteni, meghódítani: aki mindezeknek tanúja volt, tiszteletteljesen kellett, hogy meghajoljon e férfiú előtt, és okvetlenül hódolatával adózott neki, mely őt mint katonát és mint kiművelt tudóst egyaránt oly nagy mértékben megillette.

Ilyen volt Kiss, a fáradhatlan, az örökös táborsem s kémszemlész a háború-, a szellemdús államférfi a béke idején.

Ha Kissnek nagyobb hatásköre lett volna, bizonyára a magyar forradalom legragyogóbb alakjainak egyikévé fejlődik yala, de ő beérte azzal, hogy bár a legszűkebb körben kötelességét teljesíthette mint polgár s katona. Ő nem törte magát sem dicsőség, sem kitüntetések után: kielégíté az öntudat, hogy

megtette, ami kötelességében állott.

Az volt gyöngesége, hogy kellettén túl szerette Brassót – vagyis inkább ott egyvalakit –, s ennek folytán az ottani katonai parancsnokság elnyerésével vágyait tetézve látta.

És a sors mégsem engedte, hogy jelleme ezen sztoikus egyszerűsége s igénytelenségének megfelelőleg, ha nem is közönséges, de legalább természetes körülmények körött zárhassa be életpályáját.

Az akkortáiban megjelent osztrák lapok közlése szerint a tömösi csatában súlyosan megsebesülvén foglyul esett, s sebeiből utóbb fellábadván Czernowicz városába hurcoltatott.

Itt hadi törvényszék elé állíttatott, és minthogy a bitófán való meggyalázó kimúlástól rettegett – bizonyára ily büntetést mérnek vala reá –, növényből szítt méreggel végezte ki magát. – Béke lengjen idegen földön domboruló sírja fölött!

Mikes Kelemen ezredes

Szép, deli férfi, kellemteljes, arisztokratikus modorral, és derék merész lovag, mint katona jó lovas, pompás cimbora, és a csatatéren bátor, elszánt, merész volt. Egy időben mint osztrák tiszt szolgált, de nem sokáig állhatta a béke idején annyira unalmas „bakkancsoskodást”; lemondott katonai rangjáról, és utóbb viszont felcsapott, mihelyest a haza hitta.

Neki és Bethlen Gergelynek köszönhette a haza, hogy a Kossuth-huszárok ezrede csakugyan megalakult.

Mikes minden csatában kitüntette magát vitézsége és ügyessége által. Amiért is Bem annyira megszerette, hogy Szeben bekövetkezendett elfoglalása után neki szánta az erdélyi hadsereg főparancsnokságát. Ekkor azonban váratlanul utólérte sorsa. A legelső csatározás alkalmával, mely Szeben előtt előadta magát, egy ágyúgolyó kioltá életét. Utóbb még felkerestették holttetemét, s az családja sírboltjában lón eltemetve.

Tóth Ágoston ezredes.

Magas, sudártermetű, tetszetős külsejű férfi volt, finom, arisztokratikus tapintattal, s dús ismeretekkel jeleskedett, mind a hadi, mind a közművelődési tudományokban.

Szegény sorsú, de tősgyökeres magyar szüléktől származott, kik kiképzése végett egy osztrák katonai intézetbe adták. Itt tanulmányait nem közönséges sikerrel bevégezvén a hadseregbe állt be, ahol csakhamar tisztté léptették elő, és dús ismeretei folytán napfényre jött hasznavehetősége miatt a sorgyalogságból beosztották a császári táborkarba. E helyzetében aztán teljes kilenc évig s minden erejét megfeszítve dolgozott – úgy, hogy még ha járomba fogják vala, se kellett volna jobban – mint a legügyesebb terrajzolók s katonai földleírók egyike.

Mindazonáltal, dacára ebbeli s más fényes érdemeinek, ezen katonai testület akkori kasztszellemevel szemben nem tudta annyira felvinni dolgát, hogy a hadi szállásmesteri kar személyzete közé sorozták volna. Ez okból újra áttétette magát a sorgyalogsághoz mint kapitány, s e minőségben meg is házasodott, egy szép bécsi nőt vezetvén oltárhoz épp a forradalom kitörésekor. Minthogy az idő tájt az akkori porosz király nevét viselő magyar ezredben állott szolgálatban, a magyar minisztérium parancsára Galíciából – ahol ezrede akkor állomásozott – visszatért Magyarországra, és ismeretes lévén tehetséges volta, valamint igazán kiérdemelt tekintélye folytán csakhamar reá bízták a 31. honvédszászlóalj szervezését, amelynek parancsnokául, őrnagyi ranggal, ki is neveztetett. E föladatot rövid időn belül bámulatos tárgyismerettel megoldván, zászlóaljával Bem keze alá került.

És jöllehet Bem minden hadjáratában – mondhatni, csaknem mint jobb keze – részt vett, a gyors változatban egymásra következő háborús események daczára – elég csodálatos módon, az igaz – még

irodalmi munkálkodásra is bírt magának időt szakasztani. Nevezetesen április 14-dike után több talpraesett, az ő tollából származott cikk jelent meg az új *Erdélyi Híradóban*, mely Magyarország akkori európai helyzetét tárgyalta.

Utóbb egy egész hadtest vezényletét bízták reá, és a Bánságban ő verte meg Veller tábornokkal egyesülten Jelačićot Szőreg és Becskerek táján. A forradalom végével az osztrákok elfogták és 18 évi súlyos várfogságra ítélték.

Tóth Ágoston kétségkívül a magyar hadsereg legfőbb katonai tekintélyei között foglalt helyet, és csak a sorson múlt, ha nagyobb hatáskörben nem érvényesíthette fényes tehetségét. Ő azonfelül fölötté érdekes alak, sőt a kolozsvári delnök szemében fölötté szeretetreméltó férfi is volt: meggyőződésre republikánus, de modorra arisztokrata. Magába zárkózott s tartózkodó, s ennek folytán ismeretség megkötésében igen óvatos volt. Becsszomja jóval túlért a kellő mértéken, s ez okozta, hogy olykor még a szalonokban dívó ármánykodás finom, de kicsinyes fegyvereit sem vetette meg, mindamellett azonban tetőtől talpig derék, becsületes ember volt, s a hazáért hevülő szív dobogott bátor keblében.

Bethlen Gergely ezredes

Sarja azon ősrégi családnak, melyből a híres fejedelem származott, kinek közeledő lépte alatt ingadozott egykor a keresztény Európa legbüszkébb trónja.

Hajlamánál fogva, melyet úgyszólván az anyatejjel szítt magába, de meggyőződésből is hazafi, s mint ilyen nem habozott életét és összes vagyonát a honért kockára tenni. Habár születése- és neveltetésénél fogva arisztokrata, és utazások által fejezte be ifjúkori művelődését – ami tudnivaló, rangbelijeit többnyire a legüresebb kozmopolitizmus örvényébe rántja –, mégis szíve oly nemesen hevült, hogy egy pillanatig sem késett, midőn a jog s igazság iránti kötelesség harcra szólította.

Kora ifjúságától fogva mindig nemes telivér paripákon száguldozván, az erdélyi főúri körök egyik legjelesebb vagy tán épen a legjelesebb lovasa vált belőle. Benne a lovaglásbani művészet elmélete és gyakorlata volt megtestesülve, és Vay felszólítására Mikes Kelemennel egyesülten ő alakította Kolozsvárt az első huszárezredet, a Mátyás-huszárokat. Miután katonává lett, testestül-lelkestül a szolgálatnak szánta magát, ott hált a kaszárnyában a legénységgel egy födél alatt, minden lovast külön betanított, s mikor csak időt szakaszthatott reá Murat (Napóleon kiváló lovassági tábornoka, majd nápolyi király – a szerk.), a koronás lovas viselt dolgainak tanulmányozásába mélyedett – egyébiránt őt magát is „Bem hadserege Murat-jának” nevezték.

Természettől fogva szerencsés katonai tapintattal és nagymértékben személyes bátorsággal lévén felruházva, az általa szerkesztett hadi tervzetek egyszerűek, de találóak voltak, és ő azoknak kivitelében felülmúlhatlan. Aki látta őt a csatában, mint száguldozott hollófekete arabs mokány paripáján, csákóját negédesen félrenyomva homlokára, majd a kifáradtakat nyájas tréfaszóval biztatva, majd a gyávákat kardja lapjával sarkalva, aztán huszárjainak élén merészen nekiugratva az ellenség zömének, mindig legelől s mindig serénykedve; a katona, mondom, ki így láthatta őt, büszke örömtől érzé dagadozni szívét, és a hazafi leghőbb kívánatait röpítette feléje dolgainak jó sikere iránt.

Bethlen igazi nemes emberként viselte magát, gazdag és szegény, főúr és közsorsú egyaránt becsülte és szerette. Ő volt a leglovagiasabb férfi Bem hadseregében, és Kossuth is elismerte érdemeit, feldíszítván őt a II. osztályú érdemrenddel. Bármit tőn is, tiszta meggyőződésből cselekedte.

B. Kemény Farkas ezredes

Valamint rokona, Kemény Dénes, a jog s törvényesség kitűnő előharcosa s az akkori erdélyi országgyűlésen az ellenzék rendíthetlen vezére, úgy ő is törül metszett magyar ember volt.

Az unió (Erdély és Magyarország 1848-ban történt egyesítése – a szerk.) eszméjének diadala mint 50

éves férfit, tordai csendes magányába visszavonultan érte.

Egyszerre csak szervezik a nemzetőrséget, és benne föltámadnak ifjúkori emlékei – mert katonáskodott volt egy ideig –, megválasztatja magát a nemzetőrséghez őrnagynak, mint ilyen éjjel nappal fárasztja magát embereinek katonai szervezése s betanításával, s midőn a magyar sereg Kolozsvárról visszavonulni kénytelen, ő jókedvű bátorsággal követi azt nemzetőreivel. Erre aztán már ott is marad a táborban, és mindvégig munkás részt vesz az erdélyi hadjáratban, miközben megkedvelteti magát Bemmel s kiérdemli az összes sereg becsülését. A jó erőben lévő öreg bátorság- s erélyre túlesz az ifjakon, kifáradhatlanul serénykedik, s hadtestét mindig szigorú fegyelem alatt tartja.

Kemény Farkas vezérnek nem volt ugyan kiképezve, de amit reá bíztak, azt oly pontosan tudta végezni, mint senki más hozzá fogható. Ő egyike volt a Bem hadserege korifeusainak, és jóllehet, tervezetein meglátszottak hadászati s harcászati képzettségének hiányosságai, az ősz harcfi mégis sokat használt szilárdsága, rendíthetlensége s veszélyekkel nem gondoló bátor lelkületénél fogva. Előhaladott kora tiszteletet keltett iránta, vitézsége kivívta neki környezete tiszteletét, s jellemének egyenes volta meghódította számára bajtársai s az alája rendeltek szívét egyaránt. És utóbb minden magyar ember örömhírként vette, hogy a vitéz hadastyánnak sikerült kikerülni a gyászos végzetet, mely akkor a hazafira várt.

De ő megmenekülésének nem sokáig örvendhetett zavartalanul; neki is éreznie kelle Danton szavainak mély igazságát: hogy a hazát nem vihetjük magunkkal a por képében, mely lábainkhoz tapadt. – Kemény Farkasnak a hon legét nem szíhatni annyi volt, mint egyáltalában lélegzetet sem vehetni. Mert ő nem csupán szerette hazáját, hanem éppenséggel rajongott érte. Ezt eléggé mutatja a következő paradox cselekedete. Midőn a magyar kormány forradalmi térre lépett, Kemény a hírlapok útján nyilvánosan visszakövetelte leányát – ki egy császári ezredeshez ment volt férjhez – mint apa és magyar, s mint ki nem bízhatja gyermekét oly férfira, ki Magyarország ellenségeinek zsoldjában áll.

Az ily érületű embert a honvágy természetesen elemésztette, és Kemény alig ette néhány évig a számkivetés sanyarú kenyerét, midőn sírba hanyatlott. Emléket nem állíthatott neki hazája, de azért híven meg van az őrizve minden honfi szívében, amelyben a hazafi szóra az ő dicsőült képe tűnik elő.

Gróf Teleki Sándor ezredes

Steinnel és Lichnowskyval együtt részt vett a carlista hadjáratban (a Károly spanyol trónkövetelő által kirobbantott második polgárháborúban, 1846-1849 – a szerk.) s egy ideig a spanyolok foglya is volt. Erdélyben hadi pályáját azzal kezdte, hogy Dés alatt szemtanúja volt Katona Miklós megveretésének. Erre mint önkéntes, Bem hadseregébe került, s a vezér őt eleinte nyargoncnak használta, nemsokára azonban tág mezőt nyitott minduntalan sürgölődni szerető természetének a hadsereg fő sáfárságában.

Itt aztán derekasan meg is állotta a sarat. Ő mindenütt kéznél volt, ahol csak élelemről gondoskodni, gúnyára szert tenni, lőszer tovaszállítására hirtelenében előfogatot vagy a legénység számára pénzt kellett előteremteni.

És mind e tömérdek dolog mellett maradt annyi ideje, hogy széltibe bebarangolhatta, mint az ősz vezér futárja, az országot, sőt minden ütközetben részt vett és pedig derekasan, mert teszem a gálfalvi csatában tanúsított vitézségéért Kossuth a III. osztályú érdemrenddel díszítette föl.

Egész a legközelebbi ideig ő is száműzve volt, de most már szeretett hona földén tartózkodik. (Teleki 1848. október-decemberben Kővárvidék főkapitánya, egyben teljhatalmú kormánybiztos, decembertől 1849 augusztusában bekövetkezett fogságba eséséig pedig az erdélyi hadsereg főhadbiztosa volt – a szerk.)

Forró Elek ezredes

Eredetileg testőrhadnagy lévén, s mint ilyen katonai kiképzését Bécsben, az ott székelő magyar kir. testőrségnél kitűnő sikerrel befejezván, eleinte főhadnaggyá, utóbb kapitánnyá léptették elő a székely huszárok ezredében. Ekkor aztán 1848. augusztus havában Verbász alatt táborba szállott a rácok ellen, s itt hadakozott mindaddig, míg a székely huszárok dandára vissza nem indult Erdélybe.

Forró Eleket jeles emberré avatta éles, beható, vizsga elméje, sokoldalú tudományos képzettsége, melyre magától, saját tanulmányozása által tett szert, a katonai hadműveletekben tanúsított tiszta, világos s helyes felfogása s azonfelül rendíthetlen nyugalma, mely a szövevényes hadi tervek legügyesebb végrehajtójává engedte őt válni.

Szabályos, tojásdad arcza, melyből hetykén tört elé a magyarosan pödrött bajusz, magas, gyéren ráncolt homloka; kissé mélyen vájt, csak helyel-közzel fel-felvillanó szemei, melyek a bensőleg pezsgő életről tanúskodtak e hideg hüvelyben; sudár, természetes alakja: mindezek Forró marcona harcfivá tették, rideg, magába zárt tartása pedig, mivelhogy mégis kiérezhette belőle az ember szívélyes, jóindulatú lelkületét, szegény és gazdag tiszteletét, szeretetét egyaránt kivívta számára. Különösen földijeit, a székelyek hazafisága által vonzatva, rendkívüli ragaszkodással viseltettek iránta.

B. Bánffy János ezredes

Már kora gyermekségében katonásan neveltetvén, s a természettől éles szemmel s mély bátorsággal lévén megáldva, Bánffy ezredes a legderekabb ember volt Bem katonái közt és lankadatlan serénysége, vasszigora, melyet az alája rendelték irányában alkalmazott, a tervezésben gyors, a kivitelben merész volta a legügyesebb hadtestparancsnokok egyikévé avatták.

Bánffy külseje olyan volt, mint amilyen azon katonáé szokott lenni, ki nem időtöltés végett, vagy azért száll táborba, mert az a divat. Ilyen madarak is röpködtek ám a magyar táborban, mégpedig széltiben. Nem így Bánffy. Nap- s viharedzette arca, hatalmas bajsza és sűrű szőrtől borított álla, valamint szépen idomult orra és magas, nyílt homloka különös marcona színt kölcsönzött ábrázatának; tüzes villogó szemei meg tanúskodtak elméje ernyedetlen munkásságáról.

Bánffy szemnek való ember volt, de sohasem vala nagyobb gyönyörűség őt látni, mint mikor a csata legbőszebb zajlása közepett, kivont karddal kezében, délceg paripáját sarkantyúzva, csípőig érő lovagcsizmáiban, mindig legelöl a gyalogság élén, rohamra vezette hadtestét.

Bánffy a királyság embere volt, s mint ilyenek nem volt valami különösen ínyére a debreceni kormány (vagyis Kossuth, aki 1849. ápr. 11-én Debrecenben kimondatta a Habsburgok trónfosztását – a szerk.); de hő hazafi lelke ellensúlyozta benne az e részbeni ellenszenvet, és készséggel kockáztatta életét hona szent jogáért (a magyar alkotmányért és nemzeti önállóságért, amelyet a magyar királyi címet jogtalanul bitorló Ferenc József 1849. márc. 4-én eltörölt – a szerk.).

Bem kedvelte vitézségeért és sokoldalúságáért. Visszatértekor reá bízta a Bánságban állott erdélyi hadtest vezényletét. De Bánffy itt, az ügy nagy kárára, csakhamar megbetegült, s így kénytelen volt a csataterőről félrevonulni még a világsi eset bekövetkezése előtt.

Inczédi Samu alezredes

Egy időben ő is katonáskodott volt, de szintén megunta a „bakkancsoskodást”, és hazament Nagyenyed körüli jószágaira gazdálkodni.

A rácok zendülése alkalmával legott kinevezteté magát honvédtisztnek. Ott harcolt a Szenttamás alatti három csatában, valamint az egész ügyes bajos hadjáratban is részt vett mindvégig, október hó utoljáig. Erre visszatért Erdélybe, és itt a nagyenyedi nemzetőröket vezényelte az oláhok ellen. Nemsokára ez után a 11. honvédszászlóaljhoz került, melynek vezényletében ő követte Bánffyt. Elszántsága s merészsége őt magát is hőssé avatták, méltó volt tehát reá, hogy e hős csapatot vezérelje.

Rendesen ő s vele zászlóalja döntötték el a csata sorsát, s bátran mutathattak reájok mint egy jogért s igazságért lelkesedő hős csoport példányképeire. Medgyes alatt megsebesült, s csak erőszakkal lehetett reá bírni, hogy menjen Marosvásárhelyre s ott gyógyíttassa magát; és még alig lábadozott, midőn újra lóra ült, és Szászrégen táján egy dandárt vezetett a muszkára.

Kedvelte a bort s dínomdánomot, azonban sehol boldogabbnak nem érezte magát, mint viharzó csata ölén. De ugyancsak keménynyakú ember volt; az erdélyi táborozás folytában három ízben kérte elbocsáttatását, és ő maga örült neki a legjobban, hogy egyszer sem hederítettek kérelmére. Mert ha meghallgatták volna, ő másnap minden bizonnyal közhonvédnek csapott volna fel. De jobban festi őt bármely rajznál azon felelet, melyet Kazinczy ezredes fegyverletétele után Aradon Schlick kérdésére adott. Schlick ugyanis a foglyul esett törzstisztektől nevöket és rangjokat tudakolta. Midőn vitézünkre került a sor, ő ekképp mennydörgött a vele szemben állott vezér fülébe: „En ama Inczedy alezredes vagyok, aki a nagy Bem keze ügyére vezényelte a hős 11. zászlóalj!” Schlick, tisztelete jeléül, megveregette vállát, de azért mégsem háritotta el róla a hadi törvényszék súlyos ítéletét, mely a hőst 12 évi várfogságra kárhóztatta. (Schlick osztrák tábornok nem vett részt a Haynau-féle vérbíráskodásban – szerk.)

Száz éve írták

Ady Endre: Bejelentés és rövid elmélkedés a magyar polgárságról

Hogy a Népszava szállást ad nekem, a hajléktalannak, számomra ez köszönnivaló nagy dolog, de az Idő, az ő öreg fejével csodálkozás nélkül bólint rá egyet. Istenítéletes, vagy-vagyos harcnak fürgetege indult meg, s e nagy harcra szívvel, hittel s vérrel fölkészült, egységes hadsereg, mellyel az én lelkem tarthat, csak egy van, az, amelynek a Népszava a zászlója. Hiába, Magyarországon a polgárságot is úgy kellett kinevezni, mint a tudományt, mint a nemzetiségi törvényt, mint az általános tankötelezettséget, mint ezer fundamentumtalan kulturális intézményt: nincs polgárságunk. A gyöngé és töredékes is, ami volna, keresi a közös paplant a lateinernéppel, a birtoktalan vagy eladósodott dzsentrivel, a mindenféle gyűlevésszel, mely azután magát együtt vagy külön-külön középosztálynak címezi. Ez ország penészes, feudális, tarthatatlan romlottságát talán legjobban polgárságának szörnyű, silány gyávasága mutatja. Egy zagyva, kevés polgárság, amelynek élelmesei sietnek fölkapaszkodni az uralkodó osztály pódiumára, s mely a polgár címet szégyenli. Franciaországban diadal harsog ki abból, mikor valaki polgárnak mondja magát, s ezer és ezer példája van a római patrícus Clodiusnak, aki, hogy tribun joggal lehessen, plebejus által adoptáltatta magát. Magyarországon pedig a proletárságnak kell elvégeznie, betöltenie a polgárság szerepét a polgárság helyett, s minden szabadság-kérdést itt úgyszólván a szociáldemokráciának kell megoldania. Báró Eötvös József írta: „A születési arisztokráciánál néha későbbi nemzedékek, a pénzarisztokráciánál azok, kik családjuknak magasabb állását megszerezték, nem méltók tiszteletünkre, s azért természetes, ha oly korszakokban, midőn a két arisztokráciának hibái egyszerre tűnnek föl, s egy magát túlélte patriciátus mellett egy fölfuvalkodott tözsérisztokrácia támad, végre az arisztokráciának még a neve is utálatossá válik, s az emberek annyi romlottságot látva, a demokráciában keresik egyedüli menekülésüket.” Mintha ma és rólunk írta volna, az ezerholdas mágnások, milliókat harácsoló zsidók s a hozzájuk szegődött iparlovagok uralmának idején, amikor pláne demokráciát hiába keresnének menedékkül a polgárságnál, mert polgárságunk nincs. Polgárság helyett a demokrácia minden munkáját, a fejlődés járomtörvényeit is lehetőleg tudomásul véve, a szociáldemokráciának kell elvégeznie nálunk. Közben az úgynevezett polgárság Tiszának csinál ovációt, saját hite, büszkesége nincs, s boldog, hogy együtt lehet „középosztály” a haramia-basa szolgabíró urakkal. Büszke polgársága csak olyan társadalmaknak van, ahol a polgárság forradalmat csinált, s véres kézzel dobálta ki kastélyaik ablakán

elnyomóit. A magyar polgárság csinált talpnyalást, üzletet, kalábriászt, de forradalmat soha, s ezért – nincs, s ezért kell ma minden becsületes erőnek oda állania, ahol a forradalom – van.

Alázatosan, de mégis büszkén bocsánatot kérek, hogy ilyen nagyon-nagyon aláhúztam annak a nem nagy eseménynek bejelentését, hogy a Népszava engedelmével itt fogok kiáltozni, ha lelkem jogos keserúséggel, dühvel vagy riasztó kedvvel túlon túl megteelik.

Népszava 1912. szeptember 8.

Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig

– részletek az [Erdély története 1918-tól napjainkig](#) című program keretében készülő könyvből –

Erdély elfoglalása (folytatás)

December 2-án Gyulafehérvárott a román nemzetgyűlés által megválasztott 200 fős Nagy Román Nemzeti Tanács 15 tagú kormányzótanácsot hozott létre Maniu elnökletével. Az egyesülés a romániai és erdélyi román finánciókének, valamint a feltörekvő román polgárságnak, az értelmiségi és alkalmazotti rétegeknek ígért hatalmas lehetőségeket. „Végül ütött a mi óránk is – románnak lenni már nem lemondást jelent. Az állami költségvetés tételei nyitva állnak előttünk. A magas állásokat mi tölthetjük be. Mi sem állja útját, hogy jómódba jussunk, felemelkedjünk, sőt fényűző életet biztosítsunk magunknak.”

A román királyi csapatok december 4-én megszállták Besztercét, december 7-én pedig Brassót. A kelet felől benyomuló két hadosztály mellett Erdély elfoglalásába a korábban a visszavonuló német Mackensen-hadsereget követő 2. vadászadosztály is bekapcsolódott a déli irányból, hogy birtokba vegye Fogaras, Szeben és Hunyad vármegyéket. A magasabb egység „az anarchista agitáció megfékezése” címén mindenekelőtt a Zsil-völgyi bányászmozgalom ellen fordult. December 4-én és 5-én Lupény, Anina és Petrozsény térségét szállta meg egy zászlóalj, majd Nagyszeben. Szászváros, Piski és Déva következett. A román hadsereg december közepére elérte a belgrádi egyezményben kijelölt demarkációs vonalat. Arra, hogy a román királyi csapatok nem a vezérkari főnökük által meghirdetett békemisszióra érkeztek, hamar rációfoltak az események, hiszen az erdélyi közrendre megjelenésüktől kezdve éppen a tolvajlásra, fosztogatásra, sőt garázdaságra vetemedő román katonák jelentették a legnagyobb veszélyt. Ami pedig a románok prédáláson és az ellenség megszegyenyítésén túli katonai céljait illeti, afelől Prezan tábornok – még november közepén kihirdetett – Erdély-szerte terjesztett proklamációja nem hagy kétséget:

„Románok! Ferdinánd király őfelsége rendeletére és a román nemzeti komité hívására hadseregünk átlépte a Kárpátokat. Testvéri szeretettel lépdelve Erdély földjén, a román sereg a szent nemzeti és emberi jogok nevében jön, hogy teljes szabadságot biztosítson mindenkinek. Ezen gondolatoktól lelkesítve biztosítjuk a Tiszáig és a Dunáig terjedő román földnek minden lakosát, nemzetiségi és vallási különbség nélkül, hogy megőrizzük mindenki életét és vagyonbiztonságát; ezennel felszólítjuk az egész lakosságot, hogy román védelem alatt folytassa rendes foglalkozását.”

A magyar kormány nem ismerte el a gyulafehérvári határozatot, a területi kérdések eldöntését pedig a békekonferencia illetékességébe utalta. December 8-án Apáthy professzort kinevezték Kelet-Magyarország – tehát a románok által elszakítani kívánt 26 megye – fő kormánybiztosává. Apáthy egy 14

ügyosztályból álló – koalíciós összetételű – kormányhivatalra támaszkodva intézte a polgári közigazgatással kapcsolatos teendőket és az antanthaderővel való kapcsolattartást. Ugyanezekben a napokban kezdte meg tényleges munkáját Maniu elnöklete alatt a nagyszebeni román Kormányzótanács, mely magát Erdély ideiglenes kormányának tekintette.

A gyulafehérvári határozat azonban – bár azt minden magyarországi és erdélyi román nevében hozták meg – nem teremtette meg a teljes román politikai egységet. A szociáldemokrata párt progresszív szárnyának politikusai – akik kezdettől fogva ellenezték a nacionalistákkal való szoros együttműködését – hevesen bírálták jobboldali párttársaikat, amiért paktumra léptek a Román Királysággal. Véleményük szerint a nemzeti egyesülés támogatásából és a konzervatív, feudális erőkkel való szövetség létrehozásából nem fog bekövetkezni a munkásmozgalomnak a román politikai életbe való integrálása és a párt erősödése, ezzel együtt a dolgozó osztályok szociális jogainak kiterjesztése. A baloldali szocialisták ellenlépésként megalakították „a román szocialisták internacionalista frakcióját”, s komoly propagandatevékenységet fejtettek ki főként az Alföld peremvidékén, valamint a csepeli, tatabányai és pillisvörösvári román munkásság körében.

A magyar kormány egyetértett azzal, hogy a közbiztonság és a nemzetiségi béke megőrzése miatt az antant katonai ellenőrzése alá vonjon bizonyos területeket. A román katonai kezdeményezéseket azonban minden rendelkezésére álló diplomáciai eszközzel igyekezett elejét venni. A fegyverszüneti bizottság már november 29-én a Ferdinand Vix alezredesnek, a budapesti antantmisszió vezetőjének írott levelében leszögezte, hogy a konfliktusok és az atrocitások csak akkor kerülhetnek el a nemzetiségek között, ha olyan antant államok csapatai vonulnak be a belgrádi konvencióban megállapított demarkációs vonalakig, amelyek nincsenek közvetlenül érdekelve a magyarországi nemzetiségi törekvésekben, tehát franciák, angolok, esetleg olaszok és amerikaiak. Vix részéről azonban semmilyen intézkedés nem történt. Töretlenül folytatódott a román előrenyomulás, amely a magyar polgári lakosság terrorizálásával, kifosztásával és Magyarország gazdasági életét megbénító intézkedésekkel járt. A fegyverszüneti bizottság összeállította a magyar sérelmek vaskos jegyzékét, és azt december 14-én már nem csak Vix alezredesnek, hanem a nagyhatalmak versailles-i haditanácsához is eljuttatták. Azonban sem a román csapatok visszarendelésére, sem a nyugati csapatokkal való leváltásukra, sem pedig a magyar sérelmek orvoslására nem került sor, sőt az atrocitások napról napra szaporodtak.

December 11-én a román kormányzótanács öttagú küldöttséget indított Bukarestbe azzal a pergamennel, amelyre a gyulafehérvári határozatokat kalligrafálták. (A delegáció tagja volt Vaida-Voevod is, akinek a gesztusát, csakúgy mint Goldiş és Cicio-Pop buzgalmát az „új haza” bukaresti tárca nélküli miniszteri pozícióval jutalmazta.) Ferdinánd király meghiúsította a határozatot, és december 13-án – az erdélyi Nagy Román Nemzeti Tanács autonómiájára és a kisebbségek jogainak biztosítására vonatkozó feltételek mellőzésével – törvénybe iktatták, hogy „az 1918. december 1-én tartott gyulafehérvári gyűlés határozatába foglalt területek egyszer s mindenkorra egyesülnek a Román Királysággal”. Azt követően tehát, hogy a román hadsereg katonai ténykedésével súlyosan megsértette Magyarország szuverenitását, a romániai törvényhozás teljes mértékben figyelmen kívül hagyva a nemzetközi jog szabályait, törvénytelenül bekebelezte Magyarország területének jórészét.

A román hadsereg közkatonáinak a magyar lakossággal szembeni durva fellépése mindenekelőtt a háború elvesztésért és a német megszállásért való bosszúval magyarázható. Az amúgy is szegény romániai területek mérhetetlenül elnyomorodtak. Már szóba került, hogy a Román Nemzeti Tanács Iaşiban tárgyaló küldöttei Ferdinánd király előtt azzal is alátámasztották hadserege bevonulásának szükségességét, hogy katonái kellő mennyiségű élelmet, lábbelit és ruhaneműt találnak majd Erdélyben. Az akció tehát egyfelől kifejezetten a román hadsereg „felszerelését” célozta, amelynek megvalósítása természetesen nem lett volna másképp lehetséges, mint a lakosság elleni köztörvényes bűncselekmények garmadájának elkövetésével. Mindazonáltal az erőszakoskodásokat nem lehet pusztán a közkatonák nyakába varrni. A garázdaságot ugyanis igyekeztek a törvényes rend fenntartásának látszatába burkolni, és azt a rendfenntartással kapcsolatos intézkedések keretében szervezeten folytatni. Például a „rend” megsértőinek motozása közben loptak el zsebórákat és pénztárcákat, illetve a náluk „szükségessé vált” házkutatások során koboztak el mindent, amit a román királyi hadsereg felszereléséhez és katonái személyes vagyonosodásához szükségesnek láttak.

A megszállóknak „törvényes” hatóságként kellett fellépniük és olyan parancsokat kiadniuk, mint a kijárási tilalom kihirdetése, az utcán mozgó személyek számának korlátozása és a botbüntetés bevezetése. A hatósági fellépés azonban már rávilágít a megszállás politikai okára, hogy a kívánt területek bekebelezésével és azok közigazgatásának „megszervezésével” kész helyzet elé állítsák a békekonferencián összeülő nagyhatalmokat. Márpedig a meghódítani kívánt 26 vármegye területének

pacifikálására a román királyi hadseregnek nem volt kellő katonai ereje. Az Erdélybe benyomuló három hadosztály sem létszámát, de különösen felszereltségét és harci morálját tekintve nem volt teljes értékű. A magyar katonai felderítés adatai szerint december végéig legfeljebb csak 5-6000 romániai katona érkezett Erdélybe. Apáthy István ugyan a létszámukat 15 ezer főre becsüli. Ugyanakkor a francia hadügyminisztériumhoz eljuttatott román adatok szerint a megszálló erők létszáma elérte a 39 ezret. Nyilvánvaló, hogy a román vezetés azért közöl hamis adatot (vagyis a teljes értékű hadosztályokénak megfelelő létszámot) a franciákkal, hogy demonstrálja, elegendő erővel rendelkezik az antant által elrendelt katonai ellenőrzéshez, abba nem szükséges más országok csapatait bevonni. A kelet-magyarországi kormánybiztosnak aligha álltak a rendelkezésére olyan eszközök a csapatok tényleges állományának a felmérésére, mint a magyar katonai felderítésnek. De ha még elfogadható lenne is Apáthy túlzó becslése a 15 ezer főről, ismervén a román hadsereg sirlalmas felszereltségét és alacsony harcértékét, helyesnek tűnik Raffay Erőnek az az érvelése, miszerint a román hadvezetés azért (is) túrte el katonáinak a magyar lakossággal szembeni durva atrocitásait, hogy a hódító haderő minél erősebbnek és félelmetesebbnek tűnjön.

A magyar hadügyminisztérium hadműveleti csoportja így értékelte a román hadsereget: „A román királyság kormánya – minthogy többet az ország belviszonyaira és a besszarábiai helyzetre való tekintettel nem tehetett – csak annyi csapatot küldött Erdélybe, amennyi elkerülhetetlenül szükséges, hogy az erdélyi román vezető emberek ellenünk irányuló működéseknek azt a látszatot megadja, hogy ezt a működést az antanthez tartozó csapatok védik. Ezek a csapatok katonailag nagyon csekély értékkel bírnak. Egybehangzó jelentések szerint felszerelésük nagyon rossz, a legkülönbözőbb mintájú fegyverekből és egyéb cikkekéből áll. Ruházatuk komikus keveréke a polgári és több nemzetbeli katonai öltözéknek. Fegyelmük nagyon laza, ellátásuk nagyon rossz. Az egyes katona harcra kedvetlen és gyáva, az első puskaövére megszalad. [...] Kétséget mindezek után nem szenved, hogy részünkről erélyes fellépés és kíséretében néhány jó zászlóalj megmozdítása elegendő volna az Erdélyt megszálló összes román királyi haderő megfutamítására.”

Raffay sajnálkozását fejezi ki afelett, hogy a Károlyi-kormány, azokban a hetekben még visszavonulási parancsot adott ki a magyar hadseregnek. De hol volt az a hadsereg?

„Így jött azután a hír, hogy a román hadsereg a Marost, mint demarkációs vonalat át akarja lépni – emlékszik vissza Kertész Jenő. – Mi Kratochwill ezredessel hosszas tárgyalás után a budapesti kormány intézkedése alapján megfelelő magyar csapatokat óhajtottunk a demarkációs Maros-vonal védelmére állítani. Sajnos, ekkor már tisztán láttuk, hogy Erdélyben a magyar hadsereg megszűnt komoly fogalom lenni. Itt Kolozsvárt nagy nehezen összeszedtek talán három zászlóalj kitűnően felszerelt, rohamsisakos magyar katonát. Kolozsvárt a polgármesteri hivatal balkonjáról az optimisták lelkesedve nézték a fegyelmezett felvonulást. A vasút állomáson azonban már zavarogni kezdtek a katonák. Talán éppen ezek voltak azok, akik az Erdélyi Pinceegylet lerakatát kifosztották. Talán ezek egyikének elsült puszkája ölt meg egy ártatlan asszonyt. Tény azonban, hogy másnap lemondó mosollyal közölte velünk Kratochwill ezredes, hogy míg a Maros vonalig értek, közülük több mint a fele lemaradt.”

Ahogy az erdélyi helyzet mind súlyosabbra fordult, a Károlyi-kormány felhagyott korábbi teljes pacifizmusával, és elrendelte a székely vármegyében visszatartott öt korosztály bevonulását és egy erdélyi gyaloghadosztály felállítását, valamint a nemzetőrségek megerősítését. Egy Budapesten alakult újabb székely nemzeti tanács külön székely dandár létesítését szorgalmazta. A kicsiny erdélyi haderőnek ez a Székely Különítmény néven, december 1-jén Kolozsvárott hadosztállyá szerveződő alakulat lett a magva. Parancsnoka, Kratochwill ezredes december elején 1700-ra becsülte a Kolozsvárt gyülekező székelyek létszámát, ám közülük csupán 600-nak jutott puska. Az újonnan felállított erővel – a civil szemtanú véleménye dacára – talán mégis meg lehetett volna akadályozni román királyi hadsereget a Maroson – tehát a demarkációs vonalon – való átkelésében. Ez a manőver azonban az adott hatalmi viszonyok közepette beláthatatlan nemzetközi bonyodalmakat idézhetett volna elő – nem úgy, mint a román királyi kormányzat és megszálló hadserege ennél sokkal súlyosabb és messzemenően törvénytelenebb intézkedései. A Károlyi-kormány nem mert a fegyveres védelemre vállalkozni. Továbbra is a békés közvetítő megoldásokat keresve igyekezett a belgrádi fegyverszüneti egyezmény előírásait betartani, eljárása azonban természetesen alkalmatlan volt az erősebb s agresszívabb fél, a román hadsereg fokozatos térnyerésének megakadályozására. Ráadásul Párizs szándékait sem lehetett sohasem tisztán kiismerni, mert a belgrádi és bukaresti főhadiszállásaikról intézkedő francia parancsnokok, valamint a budapesti antantmisszió tisztjei nemegyszer egymás lépéseit is keresztelték, és különféle nyilatkozataikkal csak tovább fokozták a zűrzavart.

A belgrádi katonai konvenció értelmében a román csapatoknak meg kellett volna állniuk a Marosnál.

Ezért szövetkeztek a román katonatanácsokkal, hogy a még meg nem szállt területeken provokáljanak fegyveres összetűzéseket a magyar hatóságokkal, illetve dokumentálják a magyaroknak felróható sérelmeiket. Így sor kerülhet a „közrend helyreállítása” címén történő intervencióra.

„Közben a román Nemzeti Tanácsok is így a kolozsvári is állandóan gyűjtötték az adatokat a román lakosság sérelmeiről – írja Kertész Jenő. – Így tudtuk meg, hogy a Kolozsvár-Bánffyhunad-Csucsua útvonal lakosságától százával szedik a nyilatkozatokat, amely szerint a lakosság a magyarság és a hatóságok terrorja alatt áll. Ekkor beszélték azt is, hogy az antant a Jósikafalván, Alsófülén, Magyarláposon felvett jegyzőkönyvek alapján adta meg az engedélyt a román csapatoknak a demarkációs vonal átlépésére.”

A terv bejött, és Henri Berthelot tábornok, a francia dunai hadsereg parancsnoka már december első napjaiban engedélyt adott a román csapatoknak a Maros átlépésére és Aradtól Máramarosszigetig bezárólag nyolc város – stratégiai pontként történő – megszállására, erről azonban a magyar kormányt nem is értesítették. Károlyiéknek úgy jutott tudomására a döntés, hogy a katonai felderítés elfogta a román vezérkari főnök táviratát, amelyben csapatainak megparancsolta a demarkációs vonal átlépését és egész Erdély elfoglalását. A demarkációs vonal, amelyet december 17-én léptek át, a székelykocsárdi Maros-híd átadásával december 18-án nem létezett többé. Ráadásul a románok, hogy lépéseiket jóváhagyassák és további előrenyomulásukhoz engedélyt kapjanak, folyamatosan dezinformálták az antant parancsnokságot:

„A Franchet d’Espèrey tábornok által ittléte alkalmával adott felhatalmazásból kifolyólag csapataim átlépték a belgrádi fegyverszüneti szerződés által megállapított demarkációs vonalat – táviratozta Presan tábornok Franchet d’Espèreynek Szalonikibe december 19-én. – E felhatalmazásnak köszönhetjük, hogy Dés-Kolozsvár környékét megszállhattuk és a románok százezreit megszabadíthattuk oly elnyomó kezéből, aki egyetlen emberi törvényt sem respektált soha. Szükséges, hogy folytassuk csapataink előnyomulását, hogy minél előbb megszállhassuk Arad-Nagyvárad-Nagykároly körletét a következő indokoknál fogva: a) az általunk még el nem foglalt körlet román lakosságának sem élete, sem java nincs többé biztonságban. Magyar felfegyverzett bandák, támogatva nemzeti gárdáik által kifosztják a városokat és falvakat és kegyelem nélkül gyilkolnak. Arad és környékének összes román lakossága nagyszámban elősietvén Berthelot tábornok üdvözlésére, magyar bandák és az őket segítő gárdáik által megtámadtatott. Ebből Berthelot tábornok saját szeme láttára rettenetes vérengzés keletkezett. A mieinknek, meglepetve és fegyverek nélkül, sokat kellett szenvedniök. Néhány nappal e vérengzés előtt az intező tanács riasztó sürgőnyei nyomán felhatalmazást kértünk a francia parancsnokságtól Arad elfoglalására. Berthelot tábornok távollétében Caput ezredes nem adhatta meg ezt a felhatalmazást, ellenben biztosított bennünket, hogy Temesvárról francia csapatokat fog küldeni. Ezek a csapatok azonban nem érkeztek meg, s így a magyar bandák végrehajthatták támadásaikat a román lakosság ellen. b) A magyarok minden eszközzel és nagymértékben terjesztik a bolsevizmust. Vett értesítések szerint a Körös mentén máris vannak területek, ahol ezek az eszközök sikerrel jártak: a lakosság agitálni kezdett, amely agitálásoknak forradalmi jellegük van. c) A dolgok ez állásának általánosítása céljából a magyarok éhségét előidézve, növelik a lakosság elégedetlenségét. Ehhez képest elvitték és nap-nap mellett elviszik a Tisza mellől az összes raktárakat és a Körös mentéről, valamint a Máramarosból az összes élelmi készleteket. Ez eljárás meggátlása végett november 22-ike óta kértük Berthelot tábornokot, hogy francia különítmények által ellenőriztesse a tiszai hidakat. E kérelem jogosnak ítéltetett és arról értesítettek bennünket, hogy máris intézkedtek, hogy ennek elég tétessék, ámde ez az ellenőrzés még nincs megszervezve. Eszerint most már feltétlenül szükséges, miszerint felhatalmazást kapjunk, hogy csapatainkkal a körösi és máramarosi főbb gócpontokat megszállhassuk. Ilyenformán megakadályozhatjuk a hegység és a Tisza között még meglévő élelmiszereknek Magyarországra való elszállítását, miáltal elejét vesszük a hegységtől nyugatra levő lakosság éhínségének, valamint az anarchia beözönlésének mindezekre a területekre. E gócpontok elfoglalása által mi a fegyverszüneti szerződéshez tartjuk magunkat, mivel a szövetséges csapatoknak megvan a joguk arra nézve, hogy Magyarország összes hadászati fontos pontjait megszállják. Kérem tudósítson e sorok vételéről és tudassa velem haladéék nélkül az eredményt; minden késedelem az említett körletnek teljes kimerítését és az anarchia tovaterjedését vonná maga után.”

Kratochwil ezredes jóval szűkszavúbban, de tényszerűen foglalja össze, hogyan szervezték meg a románok a Berthelot-féle látogatás eseményeit: „Berthelot francia tábornok, románbarát, december havában Brassóban és Nagyszebenben volt, azután Arad, Nagyvárad, Szatmár, Dés és 1918. december 31-én Kolozsvárra érkezett. Berthelot tábornok egyoldalúlag, minden tekintetben csak a román ügyet szolgálta. Állítólag Brassóban és Nagyszebenben, amikor a román csapatok bevonultak, a román tisztok és legénységgel együtt a főtéren a „Hora”-t – a román nemzeti táncot – táncolta. A románok Berthelot

tábornokot minden eszközzel agyafúrt módon behálózták. Az aradi esetről annyit tudok, hogy amikor Berhelot tábornok az aradi állomásra érkezett, az a román hatóságok által teljesen el lett zárva, úgy hogy magyar küldöttségek meg se jelenhettek. És mikor a magyarok követelték, hogy szintén Berthelot elé mehessenek, összeütközés keletkezett.”

Károlyi december 20-án tájékoztatást kért az antanttól, vajon a román megszálló hadsereg valóban az antantkormányok megbízásából fejti ki működését, mint állítja, amikor is a fegyverszüneti feltételek megszegését megengedi, vagy azt egyenesen elrendeli. December 23-án válaszul megérkezett a Berthelot tábornoknak, az antant dunai hadserege parancsnokának, valamint az antant bukaresti missziójának jegyzéke a magyar kormányhoz, amelyben leszögezte, hogy megadta az engedélyt a belgrádi fegyverszüneti egyezményben rögzített demarkációs vonal átlépésére.

A kolozsvári Magyar és Székely Nemzeti Tanács december 22-ére nagygyűlést hívott össze Kolozsvárra. Bár a közeledő román királyi csapatok parancsnoka azzal fenyegetőzött, ágyúszóval kergeti szét az embereket, mégis nagy tömeg, mintegy 40 ezer ember gyűlt össze, köztük a román szocialisták és a bánági svábok képviselői, mivel az utóbbiak, éppúgy, mint a szászok, egyelőre ugyancsak a magyar állam kebelében kívántak megmaradni. A nemzeti tanácsok tagjai az Ipartestület nagytermében tartott ülés után csatlakoztak a főtéren hömpölygő, zászlókat lobogtató sokasághoz. „A román szocialisták nem azonosítják magukat a gyulafehérvári határozattal, nem akarnak a román imperialista elnyomás alá kerülni” – mondta az egyik román felszólaló. George Avramescu hozzátette: „1907-ben, amikor a parasztság kenyeret kért, golyót kapott helyette. 15 ezer román pusztult el a király parancsára.” Majd azt javasolta, hogy Erdély legyen önálló köztársaság a svájci kantonok mintájára. A gyűlés végül a magyar szocialisták által előterjesztett határozati javaslatot fogadta el: „a magyarországi népköztársasággal állami közösségben kívánunk élni. Az egységes és csonkítatlan Magyarország keretén belül követeljük minden itt élő nemzet számára a teljes jogegyenlőséget, szabadságot és önkormányzatot.”

Kolozsvárról kivonták a magyar fegyveres alakulatokat, hogy ne kerüljön sor összetűzésre a bevonuló románokkal.

„Kolozsvár a karácsony estét megelőző délután került a román királyi csapatok birtokába. – írja Kertész Jenő, aki ekkoriban az Apáthy-féle kormányhivatal román hatóságokkal érintkező ügyosztályát vezette. – Néhai Dr. Haller Gusztáv polgármester és kísérete úgy emlékszem Szamosfalváig a megszálló hadsereg elébe ment és Kolozsvár e csatáros kódos délutánon eszmélt tudatára annak, hogy Erdély elszakadt, Kolozsvár pedig megszűnt magyarnak lenni. A demarkációs vonal kitolódott Magyarorbóra.[...]

Nueculcea tábornok már első napon átadta nekem, mint a románokkal érintkező ügyosztály főnökének a nyílt parancsot, mely szerint az összes katonai hatóságok soron kívül tartoznak fogadni, miután közügyben járok el. Ekkor kezdődött az örökös lőtás-futás a térparancsnokság és hadbíróság, a hadbíróság és a Fellegvár között lefogott, meghuszonötölt, visszatartott és egyéb sérelmű polgárok ügyében. Körülbelül ilyesmikkel foglalkozott az én ügyosztályom s ezzel majdnem ki is merült a Keletmagyarországi Főköormánybiztosság minden működési köre.”

Trianon egy angol szemével

Trianonnal kapcsolatban ma is számtalan tévhit kering. Ezek mindegyike a „Dolchstoss”, azaz a tördöfés elméletére vezethető vissza, amely Gömbös Gyula és tisztársai vezérelvélül szolgált, amikor 1918. november 15-én megalapították a Magyar Országos Véderő Egylet nevű forradalomellenes katonai tömörülést. Az elmélet szerint, miközben a magyar hadsereg az I. világháborút követő fegyverszünet időpontjában mélyen az ellenséges vonalak mögött – „vérrel szerzett területeken” – állt, a katonákat „hátra döfte” a politikai – mi több – forradalmi vezetés döntése, amely a hadsereg hazatérését és

leszerelését rendelte el. Magyarország így védtelenné vált, és határain akadálytalanul benyomulhattak a területének kétharmadát megszálló cseh, román és szerb erők. Ha nem következik be a „tördöfés”, akkor fegyverrel meg lehetett volna védeni hazánk területi integritását – sőt még a háborút is meg lehetett volna nyerni –, és ebben az esetben nyilván teljesen más lett volna Magyarország pozíciója a béketárgyalásokon. A „Dolchstoss” később kikapott a használatból, és átadta a helyét a „hazaárulás” kifejezésnek. E szóval sommázzák ma is a Károlyi-kormány tevékenységét bizonyos elemek. Feléjük gyakorolt komoly gesztust a fennálló rezsim, amikor a Parlament mellől eltávolította a forradalmár köztársasági elnök szobrát.

„Tördöfés”, „hazaárulás” – milyen egyszerű is ez. A honáért küzdő magyart nem veszejtheti el más, csakis egy áruló. 1711-ben Károlyi, 1849-ben Görgey, és 1918-ban megint egy Károlyi...

De hogyan látja Trianont egy tudós angol? Bryan Cartledge-t pusztán a tudományos érdeklődés – és nem a nemzeti hevület – fűti. Ráadásul konzervatív politikai meggyőződésű. A *Trianon egy angol szemével* című könyvének két főszereplője közül az első Károlyi Mihály; portréjának megrajzolásakor egy ellenszenves, farkastorokkal és nyúlzájjal született figurát tár elénk, aki tizennégy éves korában bekövetkezett szájpadműtétéig beszélni sem tudott, és akit egy aggódó nagymama nevelt fel. A másik protagonista Bethlen István ellenben a bécsi Theresianumban tanult, amelyben „igen magas volt az oktatás színvonala, és erkölcsisége megegyezett a XIX. századi angol public schoolokéval”.

Még tetten érhetőbb a szerző felfogása abban, ahogyan két további történelmi alakot ábrázol. Kun Béla „nagyon csúnya, kopasz férfi, aki 1919-ben 30 éves volt, erős testalkatú, közepes magasságú. A feje rossz formájú, és olyan, mintha az orra és a szája félrecsúszott volna.” Kun „beférkőzött Lenin kíséretébe [...] Lenin pragmatizmusa és taktikai képessége azonban nem ragadt rá.” A kormányzó viszont ekképp tűnik fel a könyv lapjain: „A jó megjelenésű, figyelemre méltó fizikumú és rendkívül kedves Horthy nem volt túl okos, de jelentős nyelvtelenséggel rendelkezett. Személyes tulajdonságai, a becsületesség, az egyenesség, a családszeretet és a szerény életvitel jól illettek egy államfőhöz. [...] Amint az Horthy számos kortársára jellemző volt, antibolsevizmusával együtt járt az antiszemitizmusa is, de ez nála nem jelentkezett hangsúlyosan.”

Szerzőnk tehát nem lehet forradalmi szimpátiával vagy akárcsak liberális nézetekkel gyanúsítani, ugyanakkor nemzeti elfogultsággal sem. Nem rejti véka alá, hogy a párizsi békekonferencia Magyarországgal kapcsolatos – csehszlovák, jugoszláv és román – területi bizottságaiba brit részről csupa a „győztesekkel” rokonszenvező diplomátákat delegáltak, akik egy lépést sem tettek olyan „szakértők” megkérdezése nélkül, mint – az I. világháborút megelőzően jó egy évtizede – a nyugati sajtóban magyarok elleni gyűlöletkampányt folytató dr. Robert Seton-Watson és Wickham Steed.

Cartledge a konferencia előzményeinek alapos elemzése után mítoszromboló tényszerűséggel írja le a következőket: „az 1919 januárjában összeülő párizsi békekonferencia előtt, mielőtt még elkezdődött volna a békeszerződések felvázolása, már előre el volt döntve – legalábbis Magyarországot illetően – a végeredmény zöme. A szövetségesek, főként Massaryk, Beneš, Trumbić, Pašić és társaik, valamint a velük rokonszenvezők propagandatevékenységének köszönhetően, immár szilárdan elkötelezték magukat a jövő »utódállamok« függetlensége mellett. Magyarországnak tehát szembe kellett néznie Szlovákia és Horvátország biztos elvesztésével, s főként szerbek lakta déli megyéink valószínű elvesztésével, és Erdély elvesztésének lehetőségével, ha a szövetségesek jóváhagyják Románia cinikus fait accompli-ját.”

Végezetül nem mellékes felidézni, mint vélekedik rólunk egy angol. Mert mi a nemzeti identitásunkat Nagy-Magyarországban, a hősi múltban, a Hunyadiakkal, Rákóczival és Kossuthal való azonosulásban leljük fel. Cartledge így ír rólunk: „Más, szerencsésebb nemzetek történelme diadalokkal és győzelmekkel van megtűzdelve, Magyarországé szerencsétlenségekkel és vereségekkel. A magyarok erőssége a túlélés és a talpra állás.” Vagyis a kompromisszumkészség és a tolerancia! (Bryan Cartledge: *Trianon egy angol szemével*, Officina, Bp. 2009)

Bálint György: Diogenész a hordóból

Azt izented nekünk, ó, Diogenész, hogy kövessük példádat, s a világnak hátat fordítva vonuljunk egy hordó bensejébe, és ebben az egyszerű, de intim környezetben csendes elmélkedéssel töltsük hátralevő éveinket. A világ megkergült, izeneted találó, emberek helyett kótyagos kecskék és ripók sertések nyüzsögnek az agorán, embert lámpával sem lehet találni, és ezért a tisztességes és bölcs gondolkodó egyén számára nem marad más hátra, mint bevonulni a hordóba, és még a fülét is betapasztani, hogy ne juthasson el hozzá bármilyen bárgyú mekegés és agresszív rőfögés a piacról. Érvelésed igen csábító, ó, Diogenész, de mi mégis azt izenjük neked vissza kies, testhezálló hordód magányába: ne várj ránk, nem fogunk követni. Ellenállunk a hordó belsejéből hangzó csábításnak, mint ahogy ellenállunk ama csábító igéknek is, amelyeket a hordó tetejéről szoktak fennen hirdetni az agora bajnokai.

Elismerjük, ó Diogenész, látszólag neked van igazad. „Magánélet” feliratú hordód sok mindent ígér, békét, tisztességet, bölcsességet. Eltorlaszolod hordód nyílását, és boldog vagy odabent. A magány kellemes, különösen a mostani időkben, amikor egy hazug állkollektivitás rohamosztagai teszik kietlenné az agorát és az utcát, harsány kurjongatásukkal és bakancsdübörgésükkel. A hordóban csönd van, meleg van, azt tehetsz, amit akarsz, elmélkedhetsz kedvedre, ha szükségét érzed, szellemedhez méltó, szűk körű társaságot fogadhatsz. Aldozhatsz Aphroditének, ha kettesben vagy, bridzsezhetsz, ha négyesben vagy, jó szerzők tanításait olvashatod, ha egyedül vagy. Aldozhatsz esetleg a művészeteknek is; ehhez rendszerint elefántcsontot használnak. Ilyen jó életed van a hordóban, ó, Diogenész. És mi mégsem irigylünk téged.

Minket is undorral tölt el az, amit ma az agorán látni és hallani lehet. Mi sem hajlunk meg a csúnya és barbár istenszobrok előtt, melyeket gőzerővel készítenek most nagyképű és tehetségtelen kőfaragók, véső helyett bicskát és szuronyt szorongatva a kezükben. Mi is gusztustalannak találjuk a mekegést, még akkor is, ha hatóságilag szabályozott éterhullámok szárnyán repül szét a világba. Mi is szeretnénk kedvünkre elmélkedni és társalogni mesterműveket olvasni, és zavartalanul áldozni, amennyire szerény tehetségünkől futja, a művészeteknek, sőt Aphroditének is. Ebben tehát egyetértünk veled, ó, Diogenész, a továbbiakban azonban már nem. Te a lelked körül is szűk hordót viselsz, mi azonban nem. Te külső és belső hordóval védekezel a Város életének undokságai ellen – mi küzdeni akarunk ellene. Mi nem fogunk visszavonulni a magánéletbe – egyszerűen azért, mert mi hiszünk a magánéletben. Nincs magánélet, vagy legalább is nincs olyan magánélet, melyet a hordó merev dongái örökre elzárhatnának a köz életétől. A régi hellén bölccsel, Herakleitoszal valljuk a ma már közhellyé vált, de még mindig nem jól értett igét: Panta rhei. Minden folyik. Folyik, hullámoz, nemcsak a Város élete, hanem a magánélet is. Hordód, ó, Diogenész, nem fix pont az általános hullámverésben. Hullámoz az is, hullámozol te magad is, csak nem veszed észre. Része vagy az egésznek, és változol az egészszel, hiába nem akarod tudomásul venni. Magánéletedet a köt gyűlölt élete teremtette meg, és azzal együtt fogsz változni s elmúlni. Hordódba is csak addig vonulhatsz vissza, amíg a köz nem jön érte, nem kerget ki belőle, és nem hasít belőle aprófát. Ne hidd, hogy örök biztonságban vagy hordód mélyén. Ha megtagadod a köz életét, ezzel végeredményben megtagadod magánéletedet is. Ezt nem akarod észrevenni, mert elkeseredtél.

Mi nem keseredünk el, ó, Diogenész, mi felháborodunk, és ez lényeges különbség. Elkeseredni annyi, mint vállat vonni, hátat fordítani, elvonulni, elzárkózni. Felháborodni egyszerűen pedig csak annyi, mint szembeszállni. Elhisszük: elkeseredni kényelmesebb, mint felháborodni. Hason feküdni is kényelmesebb, mint menni, de meddig lehet bírni a hason fekvést? Mi felháborodunk, ó, Diogenész, hosszú idő óta már csak ezzel foglalkozunk. Ez a mi magánéletünk, ez a rendíthetetlen és megvesztegethetetlen felháborodás. Mi nem vigasztalódnunk akarunk, hanem meg akarjuk szüntetni azokat az okokat, amelyek miatt vigaszra szorulnánk. Mi nem felejteni akarunk, hanem olyan életet, melyet kellemes érzésben tartani. Te elbújsz, hogy ne halljad a mekegést és rőfögést a piacról, és ezt fölénynek nevezed. Mi szépen megköszönjük az olyan fölényt, melynek gyakorlása közben az ember kénytelen görcsösen befogni a fülét, és egy hordóba számúzni magát. Mi sem akarjuk hallani a mekegést és rőfögést, és ezért túl fogjuk kiabálni. Ez eleinte nehéz lesz, de előbb-utóbb sikerülni fog. Előbb-utóbb a mi hangunk fogja betölteni a megtisztított agorát, és ekkor majd az egész agora lesz mindnyájunk egyetlen, hatalmas hordója, és ekkor kezdődik majd a mi magánéletünk. Ezt üzenjük neked magányos hordódba, ó, Diogenész.

A szerkesztő megjegyzése: A munkaszolgálatra elhurcolt Bálint Györgyöt 70 évvel ezelőtt érte a halál Ukrajnában.

Nyolc éve írták

Nyolc éve és több mint nyolc évtizedes élettapasztalattal írta meg Kurt Vonnegut *A hazátlan ember* című könyvét. A kiváló amerikai írónak ez az utolsó befejezett kötete. Mondhatni hattyúdala. Vagy inkább a hattyúdala is meg nem is, amely humoros is meg nem is, szomorú is meg nem is. Egyszóval vérbeli Vonnegut-mű, amely nem fikció abban az értelemben, hogy szerzője valamely kitalált főhős bőrébe bújva közli velünk gondolatait a világról. Ugyanakkor fikciós írás, már amennyiben szerzője kíméletlen kritikával rámutat arra, hogy a világ sorsát bizonyos emberek fikciói határozzák meg.

A hazátlan ember mélyen személyes könyv, hiszen a szöveg ritmusát Vonnegut szívének lüktetése diktálja. Szó sincs azonban nosztalgiáról vagy bölcs összegzésről, sem valamiféle ars poétikáról. Bár, ami azt illeti, az egyik fejezetben a szerző leckét ad írástanból kezdő íróknak, vagy éppen a haladóknak, vagy az irodalomtudósoknak. Akik azt az érzést plántálják az olvasóba, hogy mondjuk, egy regény megalkotásakor az író mindenekelőtt felrajzolja az időgyenest, majd mindenféle rafinált eszközt – előrevetítést, visszautalást és fordulatokat – használ jól kiszámított végcélja, a közönségsiker eléréséhez.

Ha a mű visszatekintés, akkor csak annyiban, amennyiben a múlt ismerete elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy megítéljük a máit. Vonnegut, aki a II. világháborúban a fasizmus ellen harcolt, szemtanúja volt Drezda terrorbombázásának, amelyben a brit légierő 135 ezer embert gyilkolt meg 1945. február 13-án. Ez a visszaemlékezés azonban nem öncélú, mint azoké az öregeké, akik úgy zárják le a felidézett szörnyűségeket: „de ti ezt nem érthetitek”. Vonnegut éppen azt akarja, hogy értsük meg: ezt történt. Ez megtörténhetett! És megtörténhet ma is, ha nem figyelünk. Vagy ha figyelünk, akkor is. Mindenesetre a jelent ugyanazzal a szigorúsággal kell megítélni, mint a múltat és megfordítva.

„Egyszer megkérdezték tőlem, hogy lenne-e ötletem egy igazán rémisztő valóságshow-hoz – írja Vonnegut *A hazátlan emberben*. – Hát van egy ötletem, amitől égnek állna a hajuk: »Rossz tanulók a Yale-ről.«

George W. Bush a felső tízezerbe tartozó rossz tanulókkal vette magát körül, akik semmit nem tudnak a történelemtől vagy a földrajzról, illetve a fehér felsőbbrendűség nem túl visszafogott hirdetőivel, avagy keresztényekkel, továbbá – s ez a legijesztőbb – pszichopata személyiségekkel, azaz PSZ-ekkel, ahogy az orvosi nyelvben jelölik azokat az okos, megnyerő egyéneket, akiknek nincsen lelkiismeretük.

Ha valakit PSZ-nek nevezünk, akkor ugyanolyan tökéletesen elfogadható diagnózist adunk, mintha azt mondanánk, hogy vakbélgyulladás vagy lábgombája van. A PSZ-ekről szóló klasszikus szakirodalom Dr. Hervey Cleckley *Az épelméjűség maszkja* című kötete. Dr. Cleckley a Georgiai Orvosi Egyetem klinikai pszichiátria professzora volt, és 1941-ben adta ki híres könyvét. Olvassák el!

Vannak, akik süketnek születnek, vannak, akik vaknak stb. Ez a könyv azokról a veleszületetten szellemi fogyatékos emberekről szól, akik ezt az egész országot és a bolygó számos egyéb részét teljesen megbolondítják. Ezek az emberek lelkiismeret nélkül születtek, és egyszer csak olyan helyzetbe kerültek, hogy bármit megtehetnek.

A PSZ-ek szalonképesek, pontosan tudják, milyen szenvedést okoznak tetteikkel másoknak, de egyszerűen nem foglalkoznak vele. Nem is képesek foglalkozni vele, ugyanis elmebetegek. Hiányzik egy kerekük!

És van-e szindróma, amely jellemzőbb lenne az Enron, a WorldCom és a világ többi számos vezetőjére, akik tönkretették alkalmazottaikat, befektetőiket és az országot, miközben meggazdagodtak, s akik ennek ellenére is olyan makulátlannak érzik magukat, mint a ma született bárány, szemük sem rebben arra, hogy ki mit mond nekik vagy róluk? És fenntartanak egy háborút, ami milliomosokból

milliárdosokat, a milliárdosokból trilliárdosokat csinál, és övük a tévé, és ők pénzelik George Busht, és nem azért, mert ellenzi a meleg házasságkötését.

Oly sok szívtelen PSZ van most fontos pozícióban a szövetségi kormányban, mintha vezetők lennének, nem pedig betegek. Átvették az irányítást. Átvették a kommunikáció és az iskolák irányítását, úgyhogy ennyi erővel akár a megszállt Lengyelország is lehetnénk.

Talán úgy érezték, hogyha beleviszik országunkat egy véget nem érő háborúba, akkor egyszerűen tesznek valamit. Többek között épp az tette lehetővé a sok PSZ számára, hogy feltörjenek a vállalatoknál és már a kormányban is, hogy ennyire határozottak. Minden kibaszott nap csinálnak valamit, és nem félnek semmitől. A normális emberekkel ellentétben soha nincsenek kételyeik, azon egyszerű oknál fogva, hogy le sem szarják, mi fog történni. Egyszerűen képtelenek rá! Csinálják ezt! Csinálják azt! Mozgósítsák a tartalékokat! Privatizálják az állami iskolákat. Fogják vissza az egészségügyi ellátást! [...]

Drága Alkotmányunknak van egy tragikus hibája, és nem tudom, hogyan javíthatnánk ki. Éspedig a következő: csak az elmebetegek akarnak elnökök lenni. Ez már a középiskolában is nyilvánvaló volt. Csak az egyértelműen dilis srácok indulnak az osztályelnökségért.” (Kurt Vonnegut: *A hazátlan ember*, Libri, Bp. 2012)

Délibáb

Radnóti Miklós: Ötödik ecloga

Bálint György emlékére

TÖREDÉK

Drága barátom, hogy dideregtem e vers hidegétől,
hogy rettegtem a szót, ma is elmenekültem előle.
Félsorokat róttam.

Másról, másról igyekeztem
írni, hiába! az éj, ez a rémes, rejtekező éj
rámszól: róla beszélj.

És felriadok, de a hang már
hallgat, akár odakint Ukrajna mezőin a holtak.
Eltűntél.

S ez az ősz se hozott hírt rólad.

Az erdőn

újra suhog ma a tél vad jóslata, húznak a súlyos
fellegek és hóval teli újra megállnak az égen.
Élsz-e, ki tudja?

Ma már én sem tudom, én se dühöngök,
hogyha legyintenek és fájdalmasan elfödik arcuk.
S nem tudnak semmit.

De te élsz? csak megsebesültél?

Jársz az avarban az erdei sár sűrű illata közt, vagy
illat vagy magad is?

Már szálldos a hó a mezőkön.

Eltűnt, – koppan a hír.

És dobban, dermed a szív bent.
Két bordám közt már feszülő, rossz fájdalom ébred,
reszket ilyenkor s emlékemben oly élesen élnek
régmondott szavaid s úgy érzem testi valódat,
mint a halottakét –
Mégsem tudok írni ma rólad!

1943. november 21.

Ady Endre: Farsangi dal

Szép úri nép, didergő itt a fény,
Szükség van itt vidám harangozóra...
Lecsúszott vén napunk az ég ivén:
Szép úri nép, hisz ez farsangi óra,
Édes, pogány, vidám farsangi óra...

Szép úri nép, néhányan itt vagyunk,
A lelkünk vers, a lelkünk csupa ének,
A lelkünk, hej, régibb, mint mink magunk,
Nagy Pán sípjában ez vala az élet
S azóta él a vers és száll az ének...

Szép úri nép, kegyes szívvel fogadd
Az élet ez örök farsangolót,
Ha tapsra kész', nincs nálunk boldogabb,
Akár borús, akár tréfás bohó itt,
Családjuk egy s még mindig egyre hódít.

Szép úri nép, hej, fordult a világ...
Kihuny a gáz... Ős Hellász napja éget,
Amerre nézek, fény, dal és virág,
Olimpiának síkja, színes élet,
Virágzó hull s mámort zeng az ének...

Szép úri nép, a vér csodás, nagy úr,
A vérből az életnek titka árad,
Hiába nyit virág s az ég azúr,
Hideg a fény, a vérünk hogyha bágyadt:
A vérből az életnek titka árad...

Szép úri nép, hallatszik a zene!
Szaturnusz hív ünnepre deli népet,
Egy mennyország minden asszony szeme,
Milyen vágó, milyen erős legények,
Éljen a vér, a kedv, a mámor, ének!...

Szép úri nép, mámorban hinni jó,
Mámorban hinni földi, boldog, édes,
Mámort tanít a tarka hisztrió,
A dal, a hit, a mámor üdvösséges,
A dal örök, csupán az óra véges...

Szép úri nép, arcod megváltozott,
Emlékezünk, mi már régente élünk:
Farsangi nap mikor leáldozott,
Óh, mint gerjedtél vágyra, dalra vélünk,
Emlékezünk, mi már régente élünk.

Szép úri nép, bágyadt a vér s ideg,
Olimpiának szentelt síkja néma,
A lelkünket fagyasztja a hideg,
Szaturnuszhoz hiába hív poéma,
Vidám, pogány, farsangi óra néma.

Szép úri nép, jambus-dal száll feléd,
Szájam sövényén egy-egy szava reszket:
Mikor eldobtad a mámor egét,
Ez a mi népünk ezer édent vesztett,
Mi vonsozljuk, hej, a te bús kereszted!

Szép úri nép, didergő itt a fény,
Szálljon csoda e kis harangozóra,
Frissülj meg, vér, te bágyadt, lomha, vén,
Fakadj ki multból, valamelyik óra,
Édes, pogány, vidám farsangi óra!

Szép úri nép, néhányan itt vagyunk,
A szó, a dal legyen a régi máma,
Szent mámorral teljék fáradt agyunk,
Ez a világ ma itt a Pán világa,
Mi dédapánk, a nagy Pánnak világa...

Szép úri nép, ez itt egy más világ,
Az időből kitépett ez az óra,
Sirász e hely, hull reánk a virág,
A mult s jövő jöttek találkozóra
S nagy Pán vigyáz e szép találkozóra!...

Ady Endre: Lótusz

Lótusz-virág, lótusz-virág,
Szent kelyhedet megcsókolom, lásd,
Aztán felhőzni kezd a lelkem,
Aztán keserű záport hullat,
Lótusz-virág, lótusz-virág...
Én feledésre sohse leltem,
Én siratom az örök romlást,
Én siratom a napkeletet,
Siratom a Gangesz partját,
Honnan romlásra elkerültünk,
Lótusz-virág, lótusz-virág...
A mi hazánk ez sohasem volt,
Mi csak romlásra éltünk itten,

A fény és illat buja álmát
Elvette egy kegyetlen isten
S mi már csak sirattuk az álmat.
E világ nem a mi világunk,
Megöltek a hideg virágok,
Megöltek engem s téged is,
Lótusz-virág, lótusz-virág!...
Szent kelyhedet megcsókolom, lásd,
Megsiratom az örök romlást
S veled hal meg szent napkeletre
Vágyódva, sírva, összeesve
Az én idegen lelkem is,
Lótusz-virág, lótusz-virág...

Ady Endre: Farsang a Duna-tájon

Brahma, Jézus, Allah, Mózes
S az egész szentséges holmi
Lepotyogtak a Sionról
És eljöttek Hunniába farsangolni.

A Táttra is csörgő sapkát
Csapott, íme, vén fejére
S a külön magyar Teremtő
Pojácának kiöltözve áll az élre.

Minden móka. S egye fene,
Kit búsítanak csalfa gondok.
Így van ez jól. Hunniában
Farsangolnak az istenek s a bolondok.

Hunniának fáj a tréfa?
Kedves ország, sohse fájjon,
Éljen, éljen a bolondság.
Farsang van most, nagy farsang a Duna-tájon.

Párizs, 1907

Petőfi Sándor: Úti levelek Kerényi Frigyeshez IV. (befejezés)

13. levél

Beregszász, július 12. 1847.

Édes kedves Juliskám, imádott szép... no látod, barátom Frigyes, neked akarok írni és őt szólitom meg. Ne vedd rossz neven e figyelmetlenséget. Nem tehetek róla, bizony isten, nem. Mindig eszemben van, és mindig ő van eszemben. Megvallom, nem is igen törekszem rajta, hogy kiverjem fejemből. Hiába is törekedném. Ugy vagyok, mint aki a napba néz, aztán akárhova tekint, vagy ha behunyja is szemét, mindig a napot látja. Ah, kivált most, hogy közeledem feléje, éjjel-nappal eszemben van e drága szentkép, s ha elgondolom, hogy nemsokára látni fogom őt, olyat dobban szívem, hogy magam is szinte megijedek tőle. Engedj meg, barátom, hogy megint előhozta, de olyan jól esik róla beszélnem, mint valami szegény tót diáknak, ha százpengőforintos bankót talál. Aztán már ugyanis olyan régen nem említettem.

A mai utamban vagy nem figyeltem vagy csakugyan nem volt semmi említésre méltó, kivéven Munkácsot. Ungvárról korán reggel, vagy tulajdonkép későn reggel indultam el, s délután értem Munkácsra. Mig kocsisom megkapatta lovait, én hirtelen megebédeltem, s siettem ki a statusbörtönné alakult várat megtekinteni, mely a várostól egy jó negyedórányira fekszik a róna közepén, egy magas kerek dombon. A domb oldalán szőlőt természetnek... nem szeretnék borából inni... azt gondolnám, hogy a rabok könnyét iszom. Fölmentem a várba, az udvarokat s egypár szobát bejártam, de a börtönöket nem mutatták meg, talán mert egyedül és egészen ismeretlen voltam, vagy senkit sem eresztenek a föld alá? nem tudom. Egy teremben többek között ott van Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona arcképe is. Más helyen óráig elnéztem volna e dicső képeket, de itt csak futólag szemléltem őket, mert siettem kifelé. Tudj' isten, e falak közt ugy összeszorúlt keblem, hogy alig bírtam lélekzetet venni. Érzéseimet leírtam, egy versben. Azok kínos érzések voltak. Az egész idő alatt, mig itt voltam, fülemben valami szellem szomorú dolgokat suttogott. Szavait nem is értettem, oly halkán beszélt, csak suttogását hallám, és ennek oly bús hangja volt. Azt sem tudom, ki volt e suttogó szellem? az emlékezet-e vagy a sejtés?... 1800-ban és 1801-ben az itteni foglyok egyike volt Kazinczy Ferenc. Szegény Kazinczy! szegény haza!

Munkáctól egy jó etetés Beregszász. Közönséges mezőváros, van benne gót templom, megyeház és magyar kocsmáros, ami nagy vigasztalás (nem a templom, hanem a magyar kocsmáros), ha az ember három napig csupa zsidó kocsmákban hentergett. Dicsekedés nélkül szólva, a legnagyobb emberbarátok egyike vagyok, s tisztelem, becsülöm a zsidókat, de már a kocsmákból csak kikergetném őket pokolig, mert ami ronda, csak ronda az, hiába!

14. levél

Szatmár, július 17. 1847.

Itt vagyok végre az ígért földjén, Szatmárban. Ötöd napja, hogy ide értem. Folyó hó 13-kán indultam Beregszászról oly rossz lovakon, amilyeneken még nem jártam idei utamban. Hajam fölmeredt a borzalom miatt, mikor a szerencsétlen gebéket megpillantám, de válogatnom nem lehetett, mert dolog ideje levén, az egész városban nem kaptam más lovakat. Kétségbeesve ültem a szekérre; az igaz, hogy csak szeptemberben esküszöm, de azt hittem, hogy akkorára ide nem érek ez élő csontvázakon. Hanem, barátom, a kétségbeesés csakugy csal, mint a remény. E rossz csikók ugy ide tettek egy nap alatt Szatmárra, hogy szénán-zabon telet arisztokratikus lovaknak is becsületére vált volna. Bizony-bizony mondom tinéktek, ne ítéljetek a külszínről, mert történni fog, hogy nem léssen igazágtok.

Badaló mellett, Bereg és Szatmár megye közt, jöttem át a Tiszán, a szép Tiszán. Ugy szeretem e folyót! talán azért, mert tetőtül talpig magyar: hazánkban születik és hazánkban hal meg, és épen az alföldön vándorol keresztül, az én kedves alföldemen.

Badalóval csaknem szemközt fekszik innen a Tiszán (tulajdonképen túl a Tiszán) Cseke, és a csekei temetőben Kölcsey Ferenc. Tavaly ősszel egypár hétig laktam itt, s meg-meglátogattam a szent sírt, melyben a legnemesebb szívek egyike hamvad. Halmánál nincs kőszobor, mégcsak fejfa sincs, melyre

neve volna fölírva; de nincs is rá szükség, mert az odalépő vándornak szívdobogása megmondja, ki van ott eltemetve. Csendes e táj; a városok, a nagyvilág zaja nem hangzik idáig. A nagy férfi sírja körül csak a szellő rezgeti a tövisbokrokat, a tövisbokrok virágain vadméhek donganak, s távol az andalgó Tisza halkán mormogja dalát, hogy a koporsónak álmát meg ne zavarja.

Csekétől Szatmárig érdektelen falukon visz keresztül az ut. Neveik sem jutnak eszembe, noha már több ízben jártam erre. Csak kettőre emlékezem; Zajta az egyik, a másik Peleske. Valahányszor átjöttem e falukon, megemlékeztem a peleskei nótárius Nagy-Zajtai Zajtay Istvánról, és szerzőjéről, a régi jó Gvadányiról. Istenemre, sokért nem adnám, ha én írtam volna a Peleskei nótáriust. Meg vagyok elégedve, ha az én munkáim olyan sok jó órát szereznek másoknak, mint nekem szerzett már Gvadányi. És őt már nem olvassa, elfeledte a közönség... mint majd engemet el fog felejteni. Ez a gondolat egykor képes lett volna örültté tenni, de most oly nyugodtan írom le, mintha a miatyánkot vagy kétszerkettőt írnám. Van kedvesem, ki szeret engem, van Juliskám, s az ő szemének egy futó pillantása többet ér, mint a dicsőség örökragyogású napja. Hiába mosolyogsz kacér ajkaiddal, dicsőség! többé nem leszek napszámosod. Te csak addig vagy szép és csábító, míg távol vagy tőlünk. Engem megöleltél, megcsókoltál. Most már elmehetsz, mert amily fényesek szemeid, oly hidegek csókjaid. Eredj isten hírével, és csábíts más tapasztalatlan golyhókat sziréni kebledre. Csak lantomat ne vidd el, oh azt nem adom, mert össze van nőve lelkemmel; ha azt elvinnéd, lelkemet is vele tépnéd. Énekelni fogok síromig, de nem a teszámodra, mint eddig, hanem a magam kedvéért, egyedül a magam kedvéért, mint a csalogány a lombok alatt s az égiháború az ég és föld között; kibocsátom keblemből a pillangókat s a sasokat, és nem gondolok vele, lesznek-e nézőim vagy sem?

Peleskén innen meglátja az ember a rónán Szatmárnémeti tornyait egy jó órai távolban. Szatmár derék város a Szamos partján; van egy nagy piaca, nagy kétágú püspöki temploma, nagy vendégfogadója, kaszinója, készülő színháza, két cukrásza és két költője... Pap Endre és Riskó Ignác. Kár, hogy mind a kettőnek használatlanul hever s már rozsdásodni kezd lantja, hanem hiszen majd kicsiszolom, hogy meg nem köszönik. Addig botozom őket, míg ismét pengetni nem kezdik lantjaikat. Ugy teszek velök, mint az egyszeri juhász a fiával, ki a lakodalomban nem akart táncolni. Addig döngette az öreg, míg a sorba nem ugrott, s aztán táncolt veszettül... sírva. Tán innen ered a példabeszéd, hogy sírva vígad a magyar.

És minthogy sírásról van szó, hallj egy olyan siralmas dolgot, kedves barátom, melytől még a te szemeid is könnybe lábadnak, pedig a te szemeid nem szentimentális szemek. Szedd össze magadat, mert olyat hallasz, amelyet még nem hallottál, ha égbeható füleid vannak is. Képzeld: mátkám egy órányira lakik innen, s nekem nem szabad őt meglátogatnom egész az esküvőig, egészen szeptember 8-áig. Nem ő tiltott el, azt ne gondold. – Hát van ehhez fogható? szólj őszintén, szólj lelked szerint, barátom. Ha én ilyesmit regénybe írnék, a kritikusok megköveznének, hogy ilyen hihetlenséget nem leírni, de még csak kigondolni is merek. Azt mondják, hogy a csodák ideje lejárt... nem igaz... a csodák ideje most kezdődik. Ez az első csoda, a második pedig az lesz, ha én ezen tilalmat meg nem szegem.

Csak úgy tengek itt most, csak úgy lézengek, mint az őszi légy, mely már nem él és még meg nem halt. Egy pár gyönyörű verset írtam, az igaz, de ez engem legkevésbé sem vigasztal. Tréfának ne vedd, ha azt mondom, hogy gyönyörű versek; komolyan merném állítani, hogy ezek a magyar költészet legszebb gyöngyei közé sorozhatók, de e szólás már egészen frázissá vált, azért csak lealacsonyítanám verseimet, ha ezt rájok alkalmaznám. Divatba jött a szerkesztőknél, minden szemétféjben termelt bolondgombát drágagyöngynek nevezni. Gázságból teszik ezt vagy csak ostobaságból? nem tudom. Uramfia, ha már a Hiadorok is drágagyöngyöket írnak, akkor én verseimet kavicsoknak vagy cseresnyemagoknak kereszteltem vagy akárminek, csak drágagyöngyöknek nem. És Hiadort még velem hasonlítgatják is... terem'ugyse', bosszankodnám, de restellek. Megvallom, sokat vétettem egyik-másik irodalmi léhűtőnek, de annyit mégsem, hogy ily csúfot úzzenek belőlem, hogy így pelengérré állítsanak.

Tudom, soknak nem tetszik, sokan félremagyaráznak, hogy ily őszintén nyilatkozom magam felől; hanem az nekem mindegy, én arról nem tehetek. Születésemkor a sors az őszinteséget bölcsőmbé tette pólyának, s én elviszem magammal a koporsóba szemfedőnek. A képmutatás könnyű mesterség, minden bitang ért hozzá; de nyíltan, őszintén, a lélek mélyéből szólni csak a nemesebb szívek tudnak és mernek. Talán magam felőli ítéletem helytelen, s ekkor nevéssenek ki; de azért ismét becsülést érdelek, hogy, amit éreztem, kimondtam szabadon, leplezetlenül. À la lanterne les jésuites!

Isten veled, édes Frigyesem. Legközelebbi levelemet már alkalmasint csak úgy kapod tőlem, mint dekorált férfiutól... mint a papucsrend vitézétől. Ha meg kell lennie, isten neki! egyéb keresztet vagy csillagot ugysem fogadok el, s ez az egy az embernek legfőbb vállát nyomja és nem lelkiismeretét.

17. levél

Koltó, szeptember 15. 1847.

Hát, amíce, megházasodtam... remélem, nem veszed rossz néven, hogy amícézlek, amit, ugy hiszem, joggal teszek, mint táblabíró és házasember, s eszerint filiszter primae classis. Ugy van, amíce, én megházasodtam!... de nézd, ez a nyomorú flegmatikus tinta nem válik rózsaszínűvé e szónál, mely rózsaszínűbb a rózsánál. Epen ma egy hete, hogy a költői borostyánkoszorút lehuztam dics-sugáros füleimről, akarom mondani fürteimről, s helyébe a házisapkát ültetém, s a lant helyett éktelen hosszú szárú pipát tartok kezemben, s oly füstöt ereszték, hogy már mind a kilenc múzsa megkehesedett s még Pegazusom is köhög tőle. Kedves öcsém Frigyes, te, mint afféle nőtelen siheder, nem tudhatod, de hidd el nekem, hogy így feleség oldalánál a pipafüst többet ér, mint egy egész bámuló világnak tömjénfüstje, kivált ha olyan a feleség, mint ez az én kis barnácskám itt... ah, csak azért az egyért sajnálom, hogy feleségem, mert mint ilyet már nem szabad vagy legalább nem illik dicsérnem; pedig ugy szeretném dicsérni, mint tulajdon saját magamat.

Esküvőnk középkori regényességgel ment végbe: az erdői vár kápolnájában korán reggel. Szerettünk volna, én is, menyasszonyom is, helyhez és alkalomhoz illő, komoly és ünnepélyes arcot ölteni, de sehogy sem sikerült, folyvást mosolyogtunk egymásra, s ha én olyan szépen mosolyogtam, mint menyasszonyom, ugy esküszöm neked, hogy egy angyalfestő képiró előtt a legtökéletesebb mintául szolgálhattam volna. Amint az esküvesi hókusz-pókusznek vége lett, rögtön kocsira ültünk, s vágattunk ide Koltóra. Ez egy kis falu Kóvár vidékén, a Láposvölgyben, Nagybányától egy órányira délre. A táj olyan szép, mintha az én képzeletem után alkotta volna a természet. Hogyan jöttem én ide? kérdezed. Megfelelek rá. E falu egy barátom birtoka... ha Horvát Lázár volnék, kapnék az alkalmon, nevét kiírni, mert nagyúr; de nem teszem ezt, minthogy nem vagyok Horvát Lazi, hála a mennyei atyának. Barátom átengedte lakását, hogy itt töltsük a mézesheteket, s itt töltjük... már azt talán csak nem kérdezed, hogy boldogan-e vagy sem?

Utazásunk idáig rossz időben történt, de nézi is az ember házassága első napján, hogy milyen az idő? Egy kis kalandunk is volt az utban... Nagybányán túl Misztótfaluban eltört egy kerekünk. Feleségem csak mosolyogta a bajt, de én dühösen dühödtem, s félrementem, hogy feleségem ne halljon, és ott kedvem és rangom szerint kikáromkodtam magamat. Egyéb következése nem lett a dolognak, csak hogy az itteni késedelem miatt másnap érhattünk Koltóra. Az éjet Nagybányán töltöttük a fogadóban... házasságom első éjét a fogadóban! nemhiába vagyok a csárdák költője.

Most pedig érde be ezzel a kevéssel, édes barátom, legjobb szándékom mellett sem írhatok többet, mert a feleségem minduntalan a nyakamba borúl, vagy én az övébe... ami mindegy; a vége csak az, hogy nem írhatok. Egyedül vagyunk, azért ölelkezünk... az a komisz tempó nincs meg bennünk, hogy mások előtt nyaljuk-faljuk egymást, mint rendesen szokták a fiatal házások. Jaj be rút, jaj be cudar, piacra vinni a boldogságot!

Igaz! hazugság, amit tartanak közönségesen, hogy a házasságban megszűnik a szerelem. Én most is oly forrón, oly lángolón szeretem a feleségemet, mint hajdanában nőtelen koromban, pedig már egy hét múlva két hete lesz, hogy megházasodtam.

18. levél

Koltó, október 14. 1847.

Feleségem ott a másik asztalon naplóját írja; én ma már vágtam egy verset; kinn a szél olyanokat sóhajt, mint a kovácsműhelyben a fuvó; az ebéd ideje közel ugyan, de még nincs itt... mindezekből pedig az következik, hogy a legpompásabb alkalmam van a levélíráshoz, azért használván használom. Tehát, kedves barátom, örülj, vagy ásíts, de tanácslom, nem az én irántami tekintetből, hanem a magad javáért, hogy ha már ásítani találsz, ne ásíts valami tulságosan nagyszerűt, mert le talál esni az állkapcád, és ez igen kellemetlen dolog. Tapasztalásból tudom, azon korból, mikor még az úgynevezett

klasszikai becsű magyar műveket is olvastam, melyektől isten ójon minden jó lelket.

Akár hiszed, barátom, akár nem, de az idő halad, gyorsan, gyorsan! a virágok már elhervadtak, hidegek kezdenek lenni, fűtünk erősen minden nap, sőt napjában többször is. Ah, az idő halad, oly vén házias vagyok már! (öt hetes) maholnap talán már bölcső jön a házba s utána nemsokára koporsó. Egyebet sem teszünk, csak születünk és halunk. Boldogok az asztalos mesteremberek, mert övék a haszonnak országa!

Innen-onnan lejárják a mézeshetek, s benne leszünk ama nagy sivatagban, melyet az élet prózájának neveznek. Bolond beszéd! mindamellett, hogy úri magamtól származik. Szentül hiszem, hogy az én mézesheteim a síríg tartanak. Mintha az élet költészete az időtől függne s nem az egyénektől. A prózai embernek a mézeshetei is prózaiak és ellenkezőleg. Aki milyen. Némelyek a tavaszban, sőt még az én verseimben sem találnak költészetet, mások pedig találnak a száraz kóróban, sőt még a kritikusokban is. Szóval, ebből az akar kisúlni, amit már az elébb mondtam, hogy az én mézesheteim a síríg fognak tartani... legfőleg a mámor fog eltűnni belőlük, de a költészet és a boldogság megmarad. Oh, ezek mámoros napok valának! és épen azért nem is tudom, hogy töltek el? csak, ami szinte bosszantó, a legprózaibb s ugyszólván oda nem tartozó időtöltéseim jutnak eszembe, például a lovaglás, olvasás, írás stb. Írtam is barátom, mégpedig annyi verset, hogy még! Megvallom, ilyen ostobaságot nem tettem föl magamról, hogy házasságom első heteiben verseljek; de tudj' isten, a versírás is végre oly el nem hagyható szokássá válik, mint a lólopás vagy fejkavarás vagy a részegeskedés. Sokszor mondtam magamnak: "ugyan mit firkálsz, te számár, hát nem jobb volna, ha addig a feleségedet ölelnéd?" föl is tettem magamban, hogy csak azt a gondolatot rántom le, mely már tollam hegyén van, de mire ezt leírtam, ismét más s azután megint más jutott eszembe, s így nem mozdultam asztalomtól, míg a vers kész nem lett; azalatt pedig visszahozhatlan órákat ragadt magával a négylovas kocsin nyargaló idő! s így, ahelyett hogy élveztem volna, írtam, írtam... akár a dicsőségnek, akár a feledésnek, mindegy! elég hozzá, hogy másnak, nem nekem. Rossz szokás az a versírás, nagyon rossz szokás! jól teszi, ha nem fújja, akinek nem égeti a száját.

Most veszem észre, hogy ez az egész levél becses magamról szól! te, barátom s Apollóban atyámfia, nem veszed ezt tőlem rossz neven, de vajon mit szól hozzá a közönség?... ejh! legyen esze az érdemes közönségnek, s gondolja meg azt: ha már lírikus az ember, hát azért lírikus, hogy magáról beszéljen.

Az íráson kívül, mint mondtam, lovagoltam és olvastam. A lovaglás oly szenvedélyem, mint neked a délutáni alvás; kár, hogy ritkán van módom benne... a Pegazuson, az igaz, hogy eleget nyargalászok, hanem ez nem nagy vigasztalás! ennek a csikónak az a szép, de rossz tulajdonsága van, hogy csak az égen hordozza az embert, pedig én jobb szeretem a földet, mint az eget. Olvastam regényeket George Sandtól, Boztól és Dumastól. George Sand az új világ csodája és én bámulom, talán imádom is, de nem szeretem. Ő, mint a mészáros a marha böndőjét, fölhasítja a társadalmat, hogy megmutassa belsejének egész rondaságát, és azt kiáltja: így nem maradhat!... oh, ez merész, dicső, nagy munka, de férfinak való, nem asszonymak. Regényeinek olvasásakor mindig megzavar a gondolat, ha eszembe jut, hogy ezeket asszony írta, s szinte kedvetlenül teszem le. Ha már munkás az asszony, jó, hadd főzzön a konyhában, hadd gyomláljon a kertben, itt szép, ha bepiszkolja is kezét; de az istállót bizza a férfiakra. – Boz fölül van minden birálaton.... ez az egyetlen ember, kinek irígységek vagyok, nem mintha őt tartanám a világ legnagyobb írójának, s azt hinném, hogy utána mingyárt én következem, hanem azért, mert az ő küldetése legszebb, ő szerez valamennyi író közt legtöbb jókedvet, ő nevette meg legtöbbeket. Ez a legszebb küldetés a földön: másokat földeríteni. Oh, ha most hét mennyország van, az isten okvetlen még egyet fog teremteni, s e nyolcadikba majd Bozot helyhezteti, mint az emberiség legnagyobb jótévőjét, mulattatóját. – Bozzal együtt legkedvesebb regényíróm Dumas Sándor. Nincs is több szellem senkiben, mint őbenne. Nála is vannak nagyobb írók akárhányan, de kedvesebb, szeretetreméltóbb egy sincs. És ez a földolog. Nem bámultatni, hanem szerettetni, szerettetni! ez legalább az én vágyam, törekvésem. Különben ami Dumast illeti, csak rajta állott nagygyá lenni. A természet őt lángésznek alkotta, de ő szétszórja, eltékozolja szellemének kincseit, s ahelyett, hogy fényes, ragyogó öltözetben járna, amint járhatna: öltözete egyszerű, sőt néha foltos is. Bánja is ő! az ő célja másokat jól tartani, nem magát gazdagítani. Senki jobban nem ismeri az emberi szívet, mint ő; senki oly szépnek nem festi az életet, mint ő. Valaha roppant ember- és világgyűlölő voltam, annyira, hogy a föld egy óriás szemétdombnak tetszett előttem, melyen az emberek mint undorító féregmilliárdok nyüzsögnek; hogy e nyavalyából kigyógyultam: nem egészen, de nagy részben Dumasnak köszönöm, ő segített levenni orromról az epéből készült sárgazöld pápaszemet, az ő munkáinak olvasása után kezdtem eszmélni, hogy talán mégis szép a világ. Ah, Dumas oly szépnek festi az életet, oly szépnek festi még a fájdalmat is, hogy az ember csaknem készakarva boldogtalanná lesz, hogy olyan édes bánatot érezzen. Ha a szegénységet rajzolja, kész vagyok azt a néhány garast is kihányani zsebemből, mely benne van; ha a

vérpadot rajzolja, ohajtom, bárcsak vérpadon halnék meg!... szóval: Dumas Sándor szeretetreméltó ember... nem hiába, hogy druszám.

Néhány nap múlva indulunk Pest felé, itt hagyjuk Koltót, az örökre kedves emlékű Koltót, hol oly édes, de oly édes heteket töltünk, amilyen boldogságot halandó álmodni és elbírnai csak képes. De ugy hiszem s nem épen alaptalanul, hogy ideje már eldobni ezt a bolond tollat, melyet nem tudom mi lelt most? hogy sehogy sem akar elfáradni, pedig levelet ír, mibe máskor oly bámulatos hamarsággal beleunt... ah, tudom, tudom! megházasodtunk, filiszterkedni kezdünk. A filiszterség egyik nagyon biztos jele a hosszú levelek írása. Adieu, génie!

19. levél

Kolozsvár, október 21. 1847.

Már egypár órája, hogy Kolozsvárt vagyok, s még mindig azon töröm fejemet, hogy csakugyan itt vagyok-e vagy sem? annyiszor indultam már ide s fordultam ismét vissza utközben, hogy végre örökös obsittal küldtem el a reményt, e városba valaha eljuthatnom. Annyi bizonyos, hogy Koltóról eljöttem, vagyis tulajdonképen eljöttünk, igen, eljöttünk, hála istennek... de jól megértsük egymást: nem azért hála istennek, hogy *Koltóról* eljöttünk, hanem azért, hogy *eljöttünk*; röviden szólva, hogy már nem magam utazom, hanem másodmagammal, tudnillik az én kedves kis feleségecskémmel. Ah, csak szép az, ha az ember világosan s röviden tudja magát kifejezni!

Koltóhoz Kolozsvár két napi járóföld, legalább azon esetben annyi, ha az embernek oláh kocsisa van; különben kevesebb. Utba esik Dés a Szamos mellett és Szamosújvár, az örmények Jeruzsáleme. Csinos két város. A vidék nagy részben unalmas, egyforma, de van egy fölséges kilátás, melyért magáért is méltó ez utat megtenni. Ez a Nyirestető, Kővár vidéke és Belső-Szolnok megye határán. Egypár órahosszat megy az ember fölfelé, s midőn fölér végre a hegy tetejére, olyat lát, melynek másáért ugyancsak elballaghat, mig megleli... előtte keletre, délre és nyugatra szabad kilátás majd a végtelenig a bércek teteje fölött, melyek mint három sorba állított óriások állnak ott: az első sor zöld, a második sötétkék, s a harmadik, a legtulsó, világoskék egyenruhában. Ez óriások és a Nyirestető között mélységes völgy, melynek fenekén a csillogó, kanyargó Szamos, mint egy odafagyott villám.

Ha Pestre megy az ember, a várostól már néhány mérföldnyire szinte szemlátomást változnak az emberek, tárgyak, még ugyszólván a levegő is. Nem így Kolozsvár környékén; itt semmi sem veteti észre, hogy egy ország fővárosához közeledik az utas. Tőle csak valami fél órányira kezdődik némi mozgalom, egy-egy elrobogó hintó, vándorlegények s hetivásáros oláhok, kiknek 99/100 része holtrészeg. Midőn beértem Kolozsvár külvárosába, hirtelenében azt gondoltam, hogy Debrecenbe jutottam: apró parasztházak s az utcán feneketlen sártenger; de amint berobogtunk a Magyarkapu alatt a városba: megváltozott a világ, nagyot lélekzettem örömben, hogy, istennek hála, csalódtam... benn valék a kicsiny, de élénk és kedélyesen tarka Kolozsvárban, melynek utcáit most gyönyörrel szemlélem Biasíni fogadójának egyik ablakából, míg feleségem... engedj meg, barátom, most már nem irok többet... feleségem fölkelte helyéről s hozzám közeledik. Kétségkívül fontos végzendői lesznek velem, tehát nem irhatok. Isten veled!

20. levél

Pest, november 11. 1847.

Immáron hála a jóságos mennybeli atyának, mert itthon vagyok. Mindenütt jó, de legjobb otthon. Két napot töltöttem Kolozsvárt, de fölér fél esztendővel, olyan gyönyörű két nap volt. Utam Bánffyhunyon, a Királyhágón, Nagyváradon, Szalontán, Mezőtúron s Szolnokon keresztül hozott Pestre. Sokat írhatnék róla, de egyáltalában nem érek rá, mert fiatal házasnak sok a dolga, mig rendbe szedi magát. Ezennel tehát illendő érzékenységgel elmondom az istenhozzádot, kedves barátom. Iparkodj' föl Pestre; ezentúl mindig itt és honn találsz, nem úgy, mint eddig. A vándormadárból házimadár lett... nem oly regényes, de boldogabb élet. Ha nem hiszed, próbáld meg... de notabene, olyan legyen a feleséged, mint az

enyém.

Hunyady Sándor: Hadak útja

I.

Kis János műszaki rajzoló a családjával együtt Franciaországban rekedt, amikor a világháború kitört. Jött a tifusz, amely megtizedelte az internálótáborokat. Kis János és a felesége meghalt. Ez borzasztó volt. De a lánykájuk a fogságban tökéletesen megtanult franciául, sőt angolul is, amikor a tábor átmenetileg angol hadtápterületre került. Ez a tudomány aztán sinbe tette az életét Kis Teréznek, amikor a fegyverszünet után hazajutott Magyarországra.

Budapest akkoriban teli volt papírpénzzel és antantmisszióval. A kültelki kaszárnyákban spahik tanyáztak, a dunaparti hotelek hallja csupa szín az angol, francia, amerikai és olasz tiszték egyenruháitól.

Óriási konjunktúra volt ez egy húszéves lány számára, aki tudott a győztes katonák nyelvén beszélni. Így a kereslet folytán Teri is állásba került az egyik hotel bárjában.

Kapott egy szép fehér kötényt, egy tabellát az italok áráról és beállították a pultba a palackok közé, hogy szolgálja ki az idegen tiszteket, akik a hozzájuk tapadt siberéken kívül a legfontosabb vendégei voltak a mahagóni falú, apró lokálnak.

Teri szép lány volt. A bőre színe, mint a friss őszibarack. Nagyon fehér foga volt, és ha nevetett, két kokett gödröcske képződött az arcán. Sok minden bajon ment keresztül, de már elfelejtette a szenvedéseit. Pazarul érezte magát a munkahelyén a sok fiatal férfi között, akik mindnyájan udvaroltak neki.

Teri is szerette a „fiúkat”. Mégpedig valamennyit. Az amerikai és angol tiszték burberryjét, az olaszok lakkcsizmáját és mollkravátliját ugyanúgy, mint a bőrszíjat a hamukék franciák derekán.

Sokáig úgy volt, hogy egyik udvarló sem tudott kiugrani a mezőnyből. De egyszer csak jött egy hosszú angol fiú. Rózsás képével és kurta pipájával odatámaszkodott a pulthoz. Az Isten tudja mért? Talán erőszakosabb volt, mint a bajtársai, vagy talán mert éppen az a sróf volt, amelyik pontosan beillett a lány izlésének csavarmenetébe; elég az hozzá, hogy Teri ennek a fiúnak megengedte, hogy hazakisérje éjszaka, a zárás után.

Teri árva volt, önálló nő, senkije a világon. Nem tartozott számolni senkinek arról, hogy beengedte a tisztet nyomorúságos hónapos szobájába, az Üllői úti ház harmadik emeletén.

Az angol letette köpenyét, pisztolytáskáját és sapkáját az ágyra, aztán mintha ez a legtermészetesebb dolog lenne a világon, szájon csókolta a lányt.

Diskuráltak tíz percig, megettek egy almát, amelyet Teri reggelire vitt haza a bárból. Aztán a tiszt elcsavarta a villanyt.

Rengeteget tudtak meg egymásról a sötétben és mégis majdnem semmit. Teri csak annyit tudott meg a fiúról, amikor gyufákat gyújtogatva lekísérte a sötét lépcsőn, hogy a szerelmét Mike-nak hívják. A tisztben pedig mindössze valami homályos zavar mozgott, hogy disznóságot csinált. Hiszen a lány, akiből az ellobbanó gyufák fénye mindig más és más, de egyformán szívtepő részletet világított meg, néhány óra előtt, pontosabban mondva „ő előtte” olyan ártatlan lehetett, mint egy gyerek.

Még egyszer megcsókolták egymást a kapuban, aztán Teri visszamászott a harmadik emeletre.

Megmosdott, bekente az arcát cold-krémmel. Beállította a vekkert reggel nyolcra. És lefeküdt összetörve és mégis boldogan, mintha valami fájdalmas, de fontos műtéten esett volna keresztül.

II.

A tiszt, akinek a keresztnéve Mike volt, a kaland utáni reggelen parancsot kapott a misszióján, hogy két órán belül utazzon tovább Bukarestbe és onnan Stambulba. Ez nem volt kellemes meglepetés. A fiút megint elfogta az éjszakai érzésének bűnbánó zavara. Világos dolog: illene megkeresni a lányt. Illene legalább annyit mondani neki: „Agyó”.

De hát honnan kerítse elő? A nevét sem tudta, azt sem tudta, az ismeretlen város miféle uccájában járt az éjjel? Odament a bár ajtajához, megnyomta a kilincset. Be volt zárva. „Délután ötkor nyitunk!” – mondotta a boy.

A tiszt megvakarta a füle tövét, füttyentett egy szomorút. Aztán kiment a recepcióba. Elkérte a portástól a szobaszámláját. Kifizette. És felült pakkjai mellé a fiákerbe, azzal a kínzó érzéssel, hogy nagyon csúnya adósságot kénytelen itt hagyni ebben a városban.

III.

Ilyen módon Teri hiába várta a fiúját. Pedig már fél ötkor beült a bárpultba. Szépen megmosdva, tiszta kötényben, egy csöpp parfümmel hátul a nyakán, ahol azok az apró hajak homálylanak. Várt, nézte az ajtót. Nagyon készült rá, hogy fog majd mosolyogni, amikor az „illető” bejön, odamegy hozzá, felül a magas székre és kér valami italt.

Aztán késő délután, a tiszték egymás közötti diskurzusából kísérteties világossággal megtudta, hogy az ő embere, az a hosszúlábú és kurtapipájú Mike elment. Egy szó nélkül, egy kézfogás nélkül. Hát ennyi volt neki? Hát így van ez a világon? Hát így csinálják ezt a férfiak?

A lány lelkében megpattant valami, amint a forró üveg hasad el, ha hirtelen jégre teszik. A keze megremegett, ahogy töltögetett a palackokból. Az volt a legborzasztóbb, hogy még ki sem bőghette magát alaposan. A bár teli volt. Három angol kockapókeret játszott előtte a pulton. Folyton italokat kellett kevernie. Mosolyogni kellett. Megállani a helyét a sok férfi vidám ostromában.

Pedig félájult volt. Szeme előtt a nagyantant mézes dohányainak füstjében összefolyt az egyenruhák színe, a sokféle nyelvű beszéd és az ittas emberek nyerítő kacagása.

Éjfél felé azonban a ködből egyre határozottabban alakult ki az angol helyett egy másik tiszt alakja. Ez francia volt. Roppant vicces, szemtelen, csupa szeplő, a szeme intenzíven kék, mint a nefelejcs.

IV.

Van benne valami iszonyú vonás, mégis meg kell mondani, hogy a szeplős francia még aznap éjjel meglátta a lány szobáját, az ágyát, az éjjeliszekrényen a nikkal ébresztőórával. És utána megtette a lépcsőn lefelé Mike útját, az ellobbanó gyufák szenvedélyesen alázatos fényében.

Aztán elment a francia is, két nap múlva. Egy árnyalattal kevesebb lelki furdalással, mint az első katona. Jöttek a helyébe mások. Egy sámsoni vállú amerikai. Egy szitakötő derekú olasz, olyan krémbarna bőrrel, mint az olajnyomatokon a szépfiúk.

Alávaló dolog ez? – Inkább szerencsétlenség. Mibe meneküljön egy húszéves leány, akiből rögtön az első szerelmes éjszakája után olyan alaposan kiirtottak minden büszkeséget és asszonyi önbizalmat, ahogy egy jó operatőr tudja kivenni a betege manduláit.

A házmester, aki a tisztet bebocsátotta az Üllői úti ház kapuján, mindenféle ocsmány dologra gondolt. Pedig a lány nem volt romlott. Legalább is irtózott attól, hogy üzletet csináljon a kalandjaiból. Inkább ő adott. Ingyen, pazarul, a viszontszolgálat reménye nélkül. A pihenésének óráit adta oda barátainak, pedig agyondolgoztatták a munkahelyén. Valamije hiányzott, keresett valamit. Azt akarta hinni, hogy szeretik. És rossz tapasztalatai voltak. Nem lehetett biztos a dolgában, csak addig, amíg a futó szerelmek csókjai között arcán érezte a férfi leheletének melegét.

V.

Sokáig olyan volt, mint egy boci. Kellett hozzá két-három hónap, hogy valami gyakorlatiasság fejlődjön benne. Kicsit lefogyott, kicsit eldurvult. Kajszínbarack hamvassága eltűnt a púder alatt. A szemérme még föllázdott, ha pénzt kínáltak neki. De már hálás pillantással fogadott el apró figyelmességeket. Egy pár kesztyűt, fél tucat selyemharisnyát, egy kis szíjas karórát ezüstből.

Végül is hosszabb időre kikötött megint egy angol tiszt mellett, aki nem volt olyan kegyetlenül fiatal, mint a többi barátja.

Ez a viszony már két hete tartott, amikor Pilkington kapitány sírva találta a lányt, arccal a bárpultra borulva, az ezüst kávéskanalak, pókerkockák és szalmaszálak között.

– Mi baja, drágám? – kérdezte gyengéden.

Teri fölemelte sósra bőgött arcát:

– Azt hiszem, gyermekem lesz! – felelte kétségbeesve.

A kapitány erre a következő, tréfásan önérzetes megjegyzést tette:

– Micsoda csacsiság?! Hiszen még csak két hete ismerjük egymást.

A lány rendbe hozta a szemét, kifújta és kipúderezte az orrát, aztán keserűen mondotta:

– Ne féljen. Nem akarom magát gyanúsítani! Tudom, hogy maga nem is lehet az apja!

Pilkington kapitány kíváncsian előrehajolt.

– Hát akkor kicsoda? Ha nem én?

Nagyon korán volt még. A bár üres. Úgy beszélgettek, mint egy szobában. A lány nem válaszolt rögtön, tett-vett valamit hátul a polcon, kihúzta egy viszkis-üveg dugóját, aztán hirtelen eltorzult az arca és felsikoltott:

– Nem tudom! Valamelyik maguk közül!...

A kétségbeesés olyan erővel tört ki belőle, hogy akkor sem hallgatott el, amikor új vendégek nyitottak be az ajtón.

Már zsúfolásig teli volt a finom, kis mahagóni béléssű lokál, amikor még mindig zokogott és panaszkodott. A tiszt megdöbbenve hallgatták történetét, a tehetetlen kínokról és szegyenekről. Hogy jöttek a bajtársaik és hogy mentek el. Vigyorogva, köszönés nélkül. Egyik a másik után. Fiatal szörnyetegek!

Bejött a bárba egy fehér kamáslis, elegáns siber és egy pohár sherryt kért a kisírt szemű leánytól.

Pilkington kapitány rászólt, mint a kutyára:

– Menjen innen a fenébe! Nem látja, hogy a kisasszony rosszul érzi magát?!

Nem engedték dolgozni a leányt. Kiszolgálták magukat, betették a csengős kasszába a pénzt.

Ezen az estén vagy tizenketten kísérték haza Terit. Egész kis tiszti eszkort, angolok, franciák, olaszok, amerikaiak. Mintha egymásra vigyáznának, hogy ne történhessék többé semmi baj.

A házmester, amikor kinyitotta a kaput és meglátta a feszesen tisztelgő katonákat a ház előtt, irigy csodálkozással gondolta: „Mit tudhat ez a rongyos, hogy ennyien kísérgetik?!...” És utánanézett a lánynak, aki már a második emeleten surrant, mint egy egérke.

VI.

A hotelhallban a legnagyobb asztal körül együtt ültek a tisztek. Ott voltak az olaszok rezedazöldben, vakított a csizmájuk. Burburryban az angolok, ragyogó gombjaikkal, a franciák hamukéken, teli a mellük éremszalaggal és a kicsit civilesre szabott amerikaiak, parolijukon a három büszke betűvel.

Ha valaki rájuk nézett, azt hihette, hogy haditanácsot tartanak. Pedig igazán másról volt szó közöttük.

De Cassagnac kapitány egész déli hevével szavalta:

– Mi lesz ezzel a lánnyal? Lehet ezt hagyni? Lehet ezt túrni? Azért jöttünk ide, hogy széttapossuk ennek a lánynak az életét?!

Derossi hadnagy továbbfejlesztette a dolgot:

– Nézetem szerint ennek a gyerekek meg kell születni. Ez a mi gyerekünk. Valamennyiünké!

A tanács amerikai tagja kész tervet terjesztett elő:

– Nem bánom, álljunk össze korlátolt felelősségű részvénytársasággá, mint önkéntes apák. Nekem ugyan nincs egy morzsányi közöm az egész üggyhöz, de azért vállalom bizonyos mennyiséget a részvénypakettből.

Mindenki vállalt valamit. Pilkington kapitány elment a Váci uccába és megvette a babakelengyét. De Cassagnac előre kifizette a szanatóriumot, ahova Teri majd be fog vonulni a kellő időben. Az olasz új állást szerzett a lánynak egy gyümölcskereskedelmi részvénytársaságnál. Az amerikai pedig egy kis tőkét adott viharálló valutában, mert jól tudta, hogy annak a nőnek, akinek van valami pénzecskéje, sok mindent elnéz a világ.

Teri nem győzött hálálkodni. Már ott tartott, hogy sokat gondolt a Dunára. Szinte érezte, hogy loccsan a víz az úszó jégtáblák között, amint belézuhan a teste a Margit híd korlátjáról. És íme, egyszerre rendbejött minden. Nem is egyedül a gyakorlati segítség a fontos. Hanem az, hogy éppen onnan jön a jó, ahonnan a rossz érkezett.

Keverte az italokat a pultban. Körülötte a mézes füst, a nevetés, a kockakopogás. A szíve majd kiszakadt valami mondhatatlan jóérzéstől. Sírva fakadt.

– Mit sír, édes fiam?! – kérdezte Pilkington kapitány. – Nincs semmi baj. Tisztába raktuk.

– Nem azért bőgök – mondta a lány –, mert fáj valamim, hanem mert valami iszonyúan jólesik. Hogyan hálálhatnám meg, amit tettek értem?!

Az olasz megsimogatta Teri kezét:

– Egyszerű dolog! Ha majd meglesz a baba, küldjön mindnyájunknak róla egy enyveshátat.

És a tiszték mind fölírták a nevüket meg a címüket egy borlapra. Mert valóban hol lesznek ők már akkor, szerteszórva a világban, amikor ez a gyerek meg fog születni.

VII.

Terinek nem volt meg az a szűzi aranypénze, amelyet az ártatlan leány visz magával a házasságába. De voltak másféle jótulajdonosságai. Szenvedett. Ez szerénnyé tette. Hajlamossá a jóságra és a hálára. És azt is megtanulta, hogy a szerelemből milyen csúnya aknák nyílnak mindenfelé, ha valaki azt hiszi, hogy a szerelem csak ölekezésből és csókolózásból áll. Fölfedezte és egyre jobban megbecsülte a szerelem egyéb vonásait. A hűséget, a gyöngédséget, az odaadást. Két ember együttélésének mélyebb és állandóbb alapjait.

Így aztán kivételesen derék, józan és ragaszkodó felesége lett annak a középkorú, hizásra hajlamos, kopaszodó magkereskedőnek, aki később elvette. A kereskedőnek nem volt túlságosan sok férfiúi önbizalma. Valami alkalmi vételt keresett a piacon. „Jó nőt, kis hibával!” Féláron, valódi hernyóselyem harisnyát, amelynek csökkent értéke van, valami kis gyártási hiba miatt. És úgy találta, hogy Teri ilyen. Szép, kedves, fiatal. Túl sok is volna az ő számára, ha nem szállítaná le a becsét kellőképpen a homályos múlt. A régi seb, amely ha be is hegedt, mégis ott volt a lányon, devalváló bélyeg gyanánt.

Nem is volt köztük semmi más baj, mint a gyerek, aki már elmúlt két éves. Járt. Beszélni tanult.

A férjben egyszerre csak felébredt a retrospektív féltékenység, ahogy a házasetben egyre nőtt a szerelme. Savanyúan nézte a vidám babát, amint a tejbegrízt eszi. Harciasan kérdezte:

– Ki volt az apja?!

Teri rimázkodva tekintett az urára:

– Ne kínozz, Oszkár! Amikor elvettél, megígérted, a becsületszavadra ígérted meg, hogy erről a dologról soha többé nem lesz szó közöttünk!

A férfi ingerülten sétált az ebédlőasztal körül:

– Hát akkor megszegem a becsületszavamat! Tudd meg, hogy úgy szenvedek, mint a kutya! És nem hagyhatom ezt a kérdést nyitva, már csak azért sem, mert nekem ez örök bizonytalanság. Szép kis élet! Folyton reszketni, hogy egyszerre csak megjelenik az az ember és mit tudom én milyen címen, miket fog követelni tőled a hátam mögött!

– Légy nyugodt! Nem fog megjelenni! – mondta mélységes meggyőződéssel az asszony.

– Te azt mondod, hogy nem. Én pedig azt hiszem, hogy – igen! És ez a fontos! – pattogott tovább a férj. – Én nem kínozlak! Te ne gyötörj, fiam. Mondd meg, ki? Meg kell találnom, le muszáj számolnom vele. Ne félj! Téged nem keverlek belé! Csak felrúgom és eltaposom azt a bitangot.

Teri megijedt, hogy sarokba szorul. Egy embert sem könnyű bevallani. De két tucatot? Négy nagy nemzet egész hadseregét? Lehetetlenség beszélni erről. Lelki szeme előtt megjelent néhány kép, amelyeket a mozik híradójában látott. Olasz motoros osztagok, francia tankok, gázmaszkos angol ezredek. Hallotta az idegen kürtjeleket, a hadigépek fenyegető vascsörömpölését. Hát itt az apa! Ezt akarná felrúgni és eltaposni Oszkár. A gondolat ellenállhatatlan komikuma miatt csaknem elnevette magát. De szerencsére csak egy rémült „Jaj Istenem!” buggyant elő a torkán.

A férj megragadta a vállát, megrázta:

– Félted!? Valld be, hogy félted!

Teri az ura mellére bujt:

– Mire esküdjem meg, bocikám, hogy nem törődöm vele, egyedül téged féltelek! – és olyan mozdulattal

ölelte át a férfi nyakát, mintha a testével akarná megvédelmezni az első osztályú amerikai páncélos ellen, amelyet Oszkár kérdőre vont, megsértett, és amely erre ingerülten rászegezte acéltornyának félelmes ágyúpárját.

Krúdy Gyula: Varjúleves

Ez a történet még abból az időből való, amikor a magyarok szerettek otthon üldögelni.

Az Angyalzugban például sohasem lehetett lépéseket hallani; legfeljebb éjfélkor, a kísértetek órájában, amikor mindenki aludt. Ámde az nem volt lehetséges, hogy napközben láthatta valaki a szomszédját, ha csak lyukat nem fűrt a kerítésbe. A kerítések pedig többnyire sárból voltak építve, a tetejükön mindenféle vad növények teremtek, amelyeknek magvait a madarak hordták egyik házból a másikba, mert másvalaki amúgy is hiába kopogtatott volna velük. De a stiglincet, amely az ördögszekerek magvait piros mellénykéjében füttyürészve hozta: nem lehetett felelősségre vonni. Ugyanígy nem a szarkát sem, amely mindig a kertek végében szeret csatangolni, beljebb sohasem merészkedik, mert fél az emberektől. A cinke is maghordó madárka, ő pedig nagyon szereti a néma kerteket, ahol egyedül mulatozhat. Ilyenformán történt, hogy a kerítéseken, a kerítések mellett rengeteg csalán nőtt az Angyalzugban. A csalán bozótokká, ligettké, sűrűségekkel növekedett, miután senkinek se jutott eszébe irtani e mérges, csípős, haragos növényt. Az Angyalzugban tán örvendeztek is magukban az emberek, hogy ez a gyűlölködő növényzet választja el őket egymástól.

De azért mindenki tudta, hogy például Andercs, aki nyáron táncmester volt, míg télen henteskedett: mivel foglalkozik igazában. Nagy hajú, ragyavert, hóbortos ember volt, aki nem volt való erre a világra – koldus és rongyos –, az igazság szerint régen a kertben kellene a madarakat ijesztgetnie, mégis tudott feltűnést kelteni az Angyalzugban, amikor csak egy vöröshagyma elfogyasztásához fogott is. A hagymával és a zsebkésével kiállott az udvar közepére, és onnan hangos szónoklatokat tartott:

– Bolond az egész világ, mert azt hiszi, hogy sonka vagy véres hurka nélkül nem lehet megélni – szónokolt Andercs, hogy az alvó házikókban olyan mozgolódás keletkezett, mintha a lakók leakasztanák magukat a szegekről, ahová régen felkötötték életüket. Holott a hús voltaképpen csak a vadembereknek vagy a vadállatoknak való, nem pedig rendes polgárembernek. Az igazi erő – a szellem, a fantázia, az eszprít, a nagy gondolat és a táperő a vöröshagymában van. Ez hosszabbítja meg az életet, ez mulasztja el a betegségeket. Ez teszi hűségessé a nőket, hogy még bolhafogdosás közben sem gondolnak a hamiskodásra.

Andercs meghámozta a vöröshagymát, és nagy passzióval enni kezdte a levágott gerezdeket. Sustorgott, recsegett, harsogott fogazata alatt a hagyma, hogy kitüzesedett az arca, megizzadt a homloka. A szomszédság persze, amely a kerítések megöl vagy a padláslyukakból leste a bolond Andercset: nagy csodálkozással nézte Andercs táplálkozását. És a sánta szabó így szólott a feleségéhez:

– Keríts nekem egy vöröshagymát, megéheztem.

Máskor, őszi verdelések idején Andercs megint csak kiállott az udvarára, és káposztafejet tartott a kezében. A káposztának kivágta a torzsáját, és ropogtatva ette a kemény gyökeret.

– Hm, milyen balga voltam eddig – morfondírozott magában, mintha valami nagy felfedezést tett volna. Mire a megritkult csalánbokorban, de a száradozó bozótokban, a kerítéseknek állított nádcsomókban, de még a télire való kukoricaszárakban is, amelyek a házak elkülönítésére szolgálnak: zörgés támadt, mintha szél kerekedett volna. Pedig csak a szomszédság figyelt fel Andercs szónoklatára.

– Balga voltam, mert azt hittem, hogy a káposzta csak savanyítva, főleg pedig töltve élvezhető – folytatta Andercs, amint a káposzták torzsáit vagdalta és ropogtatta fogaival –, pedig a káposztának a

levele csak a kecskének való, nekünk, embereknek a káposztagyökeret teremté az isten. Ebben van az erő, mint akár a csontban. Ebben van a halál ellen való védekezés, mint akár a jámbor életben. Ebben van a jó, finom, nyugodt álmom, ami csak kevés embernek az ajándéka. Bezzeg én gondtalanul alszom, mert a káposztának csak a torzsáját eszem.

– Hozzatok fel a veremből egy káposztafejet – szólott suttogva hozzátartozóihoz a gazdag tímármester, aki harmadik szomszédja volt Andercsnek, de egyébként még a köszönését sem szokta fogadni.

No de muladozott az idő, a fák és bokrok mind távolabbra mentek az emberektől, mintha szégyellnék koldusságukat, késő őszt lett. Andercs tökmagot pirított, és olyan hangos szóval dicsérte a tökmag jóságát, egészségességét, tápláló erejét, hogy aznap még a háziurak is tökmagot ebédelték az Angyalzugban. Különösen azok, akiknek valamely vétek nyomta a lelkét. És valamiképpen könnyebben érezték magukat a tökmag elfogyasztása után. Majd mindenféle aszott kökényekkel, a földben felejtett répákkal, karalábékkal állott ki Andercs az udvar közepére, és messzi hangzó szóval dicsérte azoknak a mezei növényeknek a jóságát, amelyek egész esztendőben érnek, és így olyan erőre tesznek szert, mint azok az idegemberek, akiket a halál se mer bántani. Nem, sehogya se lehet meghalni annak, aki a földben felejtett kalarábéval táplálja magát, mert ez még a tormagyökéknél is erősebb.

– Főzettek ebédre kalarábét – intézkedett háznépével a gazdag boltos, aki már réges-régen semmit sem tudott enni, mindent kiadott a gyomra. És a kalarábéből egy tállal evett.

Igazi ideje Andercsünknek azonban télen következett be. Disznóöléshez nem hívták, mert kiment a divatból. Otthon ült tehát, és mindenféle szerkezeteket állított fel a varjak fogdosására. Ezek a madarak ugyanis még Andercset is meglátogatták, mert még nem tudták, hogy milyen szegény ember őkelme. A mély hóba mindenféle csapóvasakat, hurkokat, csapdákat dugdosott, és az udvarát ellepő varjakra rádörrentette az ajtót, hogy azok ijedten elmenekültek a kopárságból. De néha egy-két varjú zsákmányul maradt a csapóvasakban.

A varjúlevessel – mert hiszen levesnek főzte meg Andercs a vadmadarokat – kiült a ház eresze alá, és ott fújta, hűtögette a forró levest. És így beszélt:

– Most már tudom, hogy miért hal meg annyi ember a világon, akinek módjában volna akár a legfinomabb pástétomokkal táplálkozni!

Andercs szavaira most nem rezzentek meg a csalánok, sem a bokrok, sem az örökösen reszkető, zirgózörgő kukoricaszárak, tél volt, kopár és üres minden az Angyalzugban is. Csak a padlásokon hallatszott valami dörömbölés, mintha unatkozó kandúr kergetné a száradó diókat.

– Most már tudom, hogy az emberek botorul élnek, nem azt eszik, amit enniük kellene, hanem mindenféle haszontalanságokkal töltik meg a gyomrukat. Ártatlan állatok húásával, amely állatokat maguk mellé szoktattak meg alattomban. Pedig abban az állatban, amely az ember közelében, az ő táplálékán növekedett fel: annyi erő sincs, mint magában az emberben. Csak a vadban, a szabad természet gyermekében van erő, mert ő távol él az emberektől, és magára van utalva élete fenntartásában. Ugyanezért egy tányér varjúlevest nem adnék oda egy tányér legfinomabb tyúklevésért sem, mert a varjú a madarak igazi őse. Ő az a madár, aki mindent megeszik, amit a világ neki kínál. Ő az a madár, amely összeszedi magába a holtak és elevenek erejét, mert egyformán megeszi a holtat és az elevenet. Ő az a madár, amely a legkisebb hulladékon is él, mert abból is kiveszi a nagy természet erejét. Éljen a természet, amely a varjúban összpontosította a világ erejét.

A nagybeteg boltos, hallván Andercs szavait, félretolta a finom pecsenyéstálakat ágya mellől, felkelt, és mezítláb végigment az udvaron, hogy a varjúfogó csapóvasat felállítsa.

Szabó Lőrinc: Egy császár temetésekor

Király volt, császár, s épp temették.
Temették a világ urát.
Nem volt közöm hozzá, de tudtam,
hogy kínlódott éveken át,

és mindent hogy megtettek érte
s hogy mi volt, milyen hatalom,
s messziről is szíven ütött a
közös emberi borzalom:

megnőttem a keserűségben
s a düh, amivel a halált
gyűlölöm, önző szeretetté
vált bennem a halott iránt.

Megnőttem a messzi nagyúrbán,
éreztem, helyette, a gyászt,
mit a rádió a világba
szétöntött, mint egy áradást,

és mikor már munkába mentem
– még tél volt, de a nap tüzelt! –
a dob s a zsoldár az utcán is
tovább dörgött és énekelt,

idegeimben a harangok
némán is csapkodtak tovább,
s majdhogy ronggyá nem téptek-ráztak,
mint a roham a nyavalyást.

Már sokalltam, úgy fájt a részvét.
Szégyen, hogy ily gyönge vagyok!
– Mi közöm hozzá?! – mondogattam
s néztem a gyönyörű napot,

s – Mi közöm hozzá?! – magyaráztam
később is, a buszt várva a
sarkon, mialatt körülömlött
a reggel édes aranya.

Csaknem tavasz volt a világ, de
nekem sír volt és temető...
S egyszerre lábamnál a földből
egy giliszta mászott elő:

fázósan tekergett a napra
a vékony, csupaszs húsfonal...
De már túlkölt a kocsis, megjött,
felszálltam... röpült a kanyar,

röpített az út... kalauz jött,
robogtunk a város fele,
nehéz volt helyet kapni, lassan
befogott a nap üzeme,

és legalább tíz percbe telt, míg
a zsúfolt s józan kocsiban
megint vissza tudott merülni
magába szívem és agyam:

legalább tíz percbe került, míg
folytatni tudtam, ami ott
a megállónál, a magányban
oly kegyetlenül kínozott.

A császárra gondoltam újra.
– Most indul, – mondtam, – a menet!
Most indul!... – és csodálkoztam, mert
nem éreztem a szívemet,

s újrakezdttem (mint, aki szégyell
hűtlenné válni) ami fáj,
újra a magam rettegését
s az örök hóhért, a halált,

de hiába erőszakoltam,
a gondolat már kihagyott
s bár nem értettem, hogy mi történt,
hogy oly közönyös maradok,

éreztem, hogy nem érdekel már
a császár, kit népe temet...
És hirtelen egy más kép villant
át rajtam s belereszketett

a sajduló szív: azt a vékony,
tekergő, piros fonalat
láttam megint, azt a csupasz húst,
mely felébredt a föld alatt

és tévedésből túlkorán és
túl bátran kimerészkedett
a múltó fénybe...: a kis férget
láttam a nagy császár helyett

és egyszerre ő lett a fontos,
most már csak az ő sorsa fáj,
– úgy fáj, mint előbb a nagyúr –
s az érdekelt, hogy mit csinál,

mit csinálhat – ez érdekelt csak,
ez a testvéri szájalom:
mit csinál most az a kis élet,
az a giliszta a napon?

Hallgass, tehozzád nincs szavam.
Nekem nem kell a keresztény
lemondás, és tisztelem a
harcos életet, a dolgos
önzés papjait is, de neked
azt mondom: Hallgass, képmutató!
Hallgass, tehozzád nincs szavam.
Úgy emlegeted, mosolyogva,
az igazságot, mint első, naiv
szerelmét a kész férfi, pedig
belőled csak a keserű
pillanat szólt, sosem az Ur,
s mióta biztosítottad
kis pénzedet, a sosem-ismert
isten ellen
fordulsz a megértő szánakozás
mosolyával s lapuló
félelemmel, hiszen ma már
az osztott koncot véded – – Én
nem hirdetem a keresztény
lemondást és tisztelem az
ellenség hőseit is,
de te hallgass, mert a harminc ezüst
túlcsörgi szavaidat:
lapulj, nyomorúlt,
te csak a rablók kis cinkosa vagy!

Dull Ernő: Ki ha nem

van aki azt gondolja
magyar aki megmondja
ki a nem magyar

van aki azt gondolja
magyar aki megmondja
magyar a magyar

van aki azt gondolni
magyar aki
 van aki
 ha nem aki
 ki a ki

Dull Ernő: A náci rend

A náciak rendben megvárták,
amíg zöldre vált a lámpa,
nehogy tilosban tereljék
át a zsidókat a zebrán.

Húrok

Ballai László: A bolygó hollandi

„MEGÉRKEZETT ORBÁN VIKTOR MINISZTERELNÖK, MOST MÁR HAMAROSAN KEZDŐDIK AZ ELŐADÁS” – tudósította híven a hallgatókat a Bartók rádió riportere *A bolygó hollandi* bemutatójának élőközvetítésén a Magyar Állami Operaházból 2013. január 19-én 19 óra után néhány perccel...

Ballai László: A karmeliták párbeszédei

Vannak olyan operák, amelyek alighogy partitúrájuk végén megszáradt a kettős vonal, szédületes iramban hódítják meg az operaszínpadokat, mint a *Figaro házassága*, a *Don Giovanni* vagy a *Rigoletto*. Arra is van példa, hogy a zeneszerző maga szervezi meg gondosan a bemutatandó műveinek mítoszát és politikai támogatottságát, akár az a *Nibelung gyűrűje* tetralógia darabjai esetében történt. Végül születtek olyan zseniális művek, amelyeket csaknem teljesen elfelejtettek, vagy alig-alig játszanak. Ez utóbbiak közé tartozik Francis Jean Marcel Poulenc *A karmeliták párbeszédei* című operája.

Poulenc volt az, aki a XX. század második felének francia komponistái közül hasonló nemzetközi elismerésnek örvendett, mint Olivier Messiaen. Az 1899-ben született Poulenc Ricardo Vines-nél és Koechlinnél tanult. Az első világháború után a Hatok csoportjának tagja lett. Megfogalmazása szerint a Hatok közös vonása „az elmosódottság helyett a melódiához és a kontrapunkthoz, a pontossághoz, az egyszerűséghez való visszatérés”. Szerencsés formateremtő készségével, melodikus invenciókkal megkomponált műveivel megnyerte a közönség tetszését. 1936-ban szakított mindenfajta irányzattal. Érdeklődése fokozottan az egyházi zene felé fordult.

Poulenc minden műfajban kipróbálta tehetségét. Komponált múdalt, kamarazenét, oratóriumot, balettet, zenekari műveket és operát. Halálának ötvenedik évfordulóján a Bartók rádió *A karmeliták párbeszédei* című operájával tisztelgett emléke előtt. Érdemes megismerkedni a mű cselekményével:

A nagy francia forradalom idején De la Force márkilányát, Blanche-ot megtámadják a párizsi utcán. Ez az inzultus úgy megrázza az érzékeny lelkű fiatal lányt, hogy elhatározza, belép a karmelita apácák rendjébe. A compiègne-i zárdában a priorissza szeretettel vezeti be a novíciát a szigorú apácarendbe, de közli vele, hogy a kolostor nem menedék, ott az embernek még keményebben meg kell küzdeni a hitéért, mint az életben. A priorissza hamarosan meghal, és a kolostor nyugalma is fenyegetik a

forradalmi intézkedések. Blanche-t felkeresi bátyja, De la Force lovag, és arra biztatja, hogy szökjön el, mert a forradalom nem fogja kímélni az apácákat sem. A lány azonban a kolostorban marad. A Konvent hamarosan felosztatja az apácarendet, és kisajátítja a zárda épületét. Az új priorissza a mártírsors vállalásával is ellenállásra szólítja fel rendtársait. Blanche ekkor hazaszökik, de palotájukat feldúlták, apját kivégezték, ezért visszatér társaihoz. A karmelita apácákat Párizsba hurcolják, a Conciergerie börtönébe. Másnap valamennyien guillotine alá kerülnek. A többiekkel együtt Blanche is büszkén lép a vérpadra.

Az opera zenéje modernnek mondható, ugyanakkor nem szakad el a francia nagyopera hagyománytól. Tonális melódiái dallamosak, kórusai szépen csengőek, drámai jelenetei szívszorítóak. Ugyanakkor a francia hagyománytól eltérően erőteljes jellemzője a vezérmotívumra épülő szerkesztés. Az alapdallam egy középkori eredetű francia zsoltár. Ebből az alapvetően kedves zenei motívumból a szerző a cselekmény ívét követve wagneri összehasonlításban is hatalmas zenedrámát bont ki. A darab végen az apácák a zsoltárt énekelve lépdelnek sorban a vérpadra, hallani a guillotine suhogását, egyre halkul a kórus, végül csak az utolsónak maradt vértanú, Blanche énekel egyedül, dallamát a lecsapó nyaktiló szörnyű hangja zárja le. Hihetetlenül nehéz megoldani ezt a jelenetet úgy, hogy ne forduljon melodramába. És *A karmeliták párbeszédeinek* fináléja olyan katartikus élményt kelt a hallgatóban, mintha a *Rigolettót*, a *Traviátát* vagy az *Istenek alkonyát* hallgatta volna meg.

Érthetetlen számomra, hogy ez a remekmű miért nem repertoárdarab a világ operaszínpadain, miért csak bűvópatakként tűnik fel itt-ott. Hiszen hatalmas mű. A komponálásakor alkalmazott progresszív zeneszerzői megoldások ugyanakkor alkalmassá teszik arra, hogy a hagyományos művekhez szokott hallgatókhoz közelebb hozza a nehezebben befogadható kortárs operák világát. A benne megfogalmazott drámai kérdés ugyancsak örökérvényű és nyugtalanul aktuális. Meddig mehet el a mindenkori hatalom a társadalom átalakításában? Mi a törvényesség? Mi a hit?

„Nem a törvények tartanak minket a helyes úton leányom – mondja Blanche-nak a priorissza – hanem mi tartjuk magunkat a törvényekhez.”

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu

